

Det juridiske fakultet

Overprøving av advokatsalær ved domstolene og disiplinærorganene

I hvilken grad vektlegges avtale som er inngått mellom advokat og klient ved overprøvingen av advokatens salær?

Magnus Krogstad

Masteroppgave i rettsvitenskap JUR-3902 Høst 2020

Innhold

1	INNLEDNING	1
1.1	TEMA OG PROBLEMSTILLING.....	1
1.2	BAKGRUNN OG AKTUALITET	1
1.3	AVGRENSNINGER	3
1.4	RETTSKILDEBILDET.....	4
1.5	FREMSTILLINGEN VIDERE	5
2	REGLER FOR GOD ADVOKATSKIKK.....	6
2.1	OM REGLER FOR GOD ADVOKATSKIKK	6
2.2	HVILKEN STILLING HAR RGA SOM RETTSKILDE I NORSKE DOMSTOLER?.....	7
3	OPPDRAKSBEKREFTELSERS RETTSLIGE STILLING	12
3.1	DEFINISJON OG PRAKSIS.....	12
3.2	I HVILKEN AVTALERETTSLIG STILLING STÅR OPPDRAGSBEKREFTELSER?	14
3.2.1	<i>Binder en oppdragsbekreftelse advokaten til å overholde innholdet i oppdragsbekreftelsen?..</i>	<i>14</i>
3.2.2	<i>Binder en oppdragsbekreftelse klienten til å overholde innholdet i oppdragsbekreftelsen?.....</i>	<i>17</i>
3.2.3	<i>Oppsummerende bemerkninger</i>	<i>19</i>
4	OVERPRØVING AV SALÆR VED DISIPLINÆRORGANENE.....	21
4.1	KORT OM DISIPLINÆRORDNINGEN.....	21
4.1.1	<i>Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg.....</i>	<i>22</i>
4.1.2	<i>Disiplinærnemnden for advokater</i>	<i>22</i>
4.2	DISIPLINÆRORGANENES BEHANDLING AV KLAGER OVER SALÆR	23
4.2.1	<i>Prosessuelt.....</i>	<i>24</i>
4.2.2	<i>Materielt.....</i>	<i>27</i>
4.2.3	<i>Domstolens adgang til overprøving av Disiplinærnemndens vedtak.....</i>	<i>32</i>
5	OVERPRØVING AV SALÆR VED NASJONALE DOMSTOLER	34
5.1	RETTENS FASTSETTING AV PROSESSFULLMEKTIGENS GODTGJØRING ETTER TVISTELOVEN § 3-8	34
5.1.1	<i>Prosessuelt.....</i>	<i>35</i>
5.1.2	<i>Materielt.....</i>	<i>37</i>
5.1.3	<i>Oppsummerende bemerkninger</i>	<i>40</i>
6	SALÆRFESTSETTELSE ETTER FORESLÅTT ADVOKATLOV NOU 2015:3	44
6.1	BEHANDLING AV SALÆRSPØRSMÅL I ADVOKATSAMFUNNETS MEKLINGSORDNING FOR FORBRUKERE.....	45
6.2	BEHANDLING AV SALÆRSPØRSMÅL I ADVOKATNEMNDA	46
	KILDEREGISTER.....	I

1 Innledning

1.1 Tema og Problemstilling

Temaet for oppgaven er domstolenes og disiplinærorganenes overprøving av advokaters salær. Hovedproblemstillingen som skal besvares er hvilke regler som gjelder ved overprøvingen av advokatsalær i domstolene og disiplinærorganene, med et nærmere fokus på oppdragsbekreftelsers relevans og vekt ved vurderingen av disse reglene.

Formålet med oppgaven er å gjøre rede for i hvilken grad disiplinærorganene og de nasjonale domstolene vektlegger avtale som er inngått mellom advokat og klient ved overprøvingen av advokatens salær. Oppdragsbekreftelsers avtalerettslige stilling vil av den grunn bli omhandlet.

Med disiplinærorganene menes her Disiplinærnemnden og Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg.¹

1.2 Bakgrunn og aktualitet

I Norge er det avtalefrihet.² Avtalefrihet og prinsippet om at avtaler skal holdes – *pacta sunt servanda* – er blant de mest sentrale og grunnleggende prinsipp i norsk avtalerett, og fremgår blant annet av Kong Christian Den Femtis Norske Lov 15 april 1687 (Norske Lov – NL) 5-1-2. Prinsippene har røtter helt tilbake til romerretten og det sitter dermed dypt i den norske rettsfølelsen at enhver person – i kraft av sin private autonomi – skal kunne inngå avtaler med hverandre, og at disse avtalene skal holdes.³

Det finnes imidlertid en rekke begrensninger til disse prinsippene. Allerede i 1687 fulgte det av NL 5-1-2 at avtaler ikke skulle stride mot «*Loven, eller Ærbarhed*». I ettertid har det vært gjennomført en rekke ytterligere omfattende begrensninger i avtalefriheten, i hovedsak for å beskytte den svake part. Eksempler på slike begrensninger er disiplinærorganenes og domstolenes adgang til å fastsette salæret til advokater i enkeltsaker.⁴

I 2019 behandlet Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg 113 klager over advokatsalær, hvorav 28 av dem resulterte i nedsatt salær.⁵ Disiplinærnemnden behandlet samme år 35 klager

¹ Se punkt 4.1 i oppgaven for nærmere redegjørelse av disiplinærorganene.

² Se Woxholth (2017) s. 27.

³ Se Woxholth (2017) s. 24 og 27.

⁴ Se henholdsvis domstoloven § 227 fjerde ledd og tvisteloven § 3-8.

⁵ Disiplinærutvalget klager (2019).

over advokatsalær, hvorav 13 av dem resulterte i nedsatt salær.⁶ Den 11. januar 2013 opprettet regjeringen ved kongelig resolusjon advokatlovutvalget for å «gjennomgå dagens regelverk for advokater og andre som yter rettshjelp, samt foreslå revideringer av regelverket for å tilpasse det til dagens advokatrolle».⁷ Utvalget produserte NOU 2015:3 «Advokaten i samfunnet», hvor de blant annet evaluerte dagens disiplinærordning for advokater, herunder blant annet salærfastssettelse i disiplinærorganene. I utredningen ble det blant annet vurdert at «salærbestemmelsene i dagens regler for god advokatskikk innebærer en balansert og god løsning», men at enkelte overordnede regler bør lovfestes.⁸ Hva gjaldt disiplinærsystemet, ble det vurdert at dagens ordning om behandling av salærklager i disiplinærorganene ikke overholder EUs krav om alternativ tvisteløsning i direktiv 2013/11/EU, og at det bør opprettes en meklingsordning for forbrukere i kontraktsforhold med advokater.⁹

Domstolene har en viss adgang til å fastsette salæret til advokater som fører saker for retten.¹⁰ I nettavisen «rett24.no» gikk advokat Per Danielsen hardt ut mot domstolenes praksis i slike saker etter at hans salær for arbeid i en ankesak til Høyesterett blir satt ned fra 274 000 kr til 40 000 kr.¹¹ Kjennelsen er inntatt i HR-2020-1257-U og advokaten uttalte til Rett24.no at «Melodien for alle advokater fremover vil nå være at advokater ikke er næringsdrivende, derimot henvist til å bli diktert sine inntekter av staten og arbeide innenfor en form for kommunistiske rammer med statsbestemte inntekter.».

På den andre siden har advokat Stephan Didrich Eid i en artikkel for Advokatbladet.no kritisert advokater for å kreve salær som overgår det som er rimelig og nødvendig.¹² Han uttaler i forbindelse med avgjørelsen nevnt i forrige avsnitt at det bør slås ned på advokater som krever for høyt salær og at «[r]etten må ikke bli som Hotell Ritz i London, «åpen for alle, tilgjengelig for de få».».

Klagertallene til disiplinærorganene og avgjørelsene om nedsatt salær i domstolene tyder på at det hersker en viss usikkerhet på begge sider av klientforholdet om hva som er «riktig» salær for en advokat å kreve av sin klient. Det kan vanskelig sies å foreligge et fasitsvar på dette

⁶ Disiplinærnemnden klager (2019).

⁷ Se NOU 2015:3 s. 15.

⁸ Se NOU 2015:3 s. 286.

⁹ Se NOU 2015:3 s. 366. Denne ordningen behandles nærmere under punkt 6.1 i oppgaven.

¹⁰ Se tvisteloven § 3-8.

¹¹ «Høyesterett kuttet Per Danielsens salær med 85 prosent» Rett24.no (2020).

¹² «Hvor store advokatsalærer anses som nødvendige sakskostnader» Advokatbladet.no (2020).

spørsmålet, men jeg vil i denne oppgaven forsøke å gjøre rede for og belyse hva som fører til salærnedsettelse, og på den måten skape noe forutsigbarhet hva gjelder aksepterte avtalevilkår på området.

1.3 Avgrensninger

I oppgaven behandles salærspørsmål mellom advokat og klient. Det avgrenses for det første mot spørsmål som reiser seg rundt offentlige salærsatser, da dette faller utenfor det som ville være naturlig å behandle i oppgaven. De offentlige salærsatsene er fastsatt av justis- og beredskapsdepartementet i rundskriv med hjemmel i forskrift.¹³ Hensynet til kontroll av for høye advokatpriser vil dermed være ivaretatt gjennom andre tiltak enn å gi disiplinærorganene eller domstolene adgang til å fastsette nytt salær, for så vidt gjelder saker som dekkes etter offentlig salærsats.

Det avgrenses for det andre mot reglene som gjelder adgangen til å kreve erstatning for saksomkostninger etter lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven – tvl.) kapittel 20. Disse bestemmelsene regulerer i all hovedsak adgangen til å kreve erstatning fra *motparten* i forbindelse med en retts sak, og fastsettelse av erstatning for saksomkostnader bygger på ulike hensyn og vilkår enn de som gjelder ved fastsettelse av salæret til egen advokat.

Det avgrenses for det tredje også mot obligasjonsrettslig prisavslag eller erstatning på bakgrunn av mislighold fra advokatens side i form av mangelfullt utført arbeid, da de erstatningsrettslige spørsmålene som reiser seg i den sammenheng faller utenfor oppgaven.

For det fjerde avgrenses det mot selvstendige søksmål om salær i domstolene. Enkelte steder i oppgaven vil det vises til praksis fra slike søksmål der det er av betydning for det aktuelle spørsmålet, men reglene som knytter seg til slike søksmål vil ikke bli behandlet i dybden. Årsaken er at reglene rundt behandlingen av dette spørsmålet er omfattende, og ville gått ut over behandling av de øvrige, mer sentrale problemstillingene.

¹³ Se forskrift om salær fra det offentlige til advokater m.v. (1997).

Regler rundt behandlingen av saker i tilsynsrådet for advokatvirksomhet og advokatbevillingsnemnden, vil ikke bli behandlet, da salærspørsmålene som behandles i denne oppgaven faller utenfor deres saklige kompetanse.¹⁴

1.4 Rettskildebildet

Problemstillingen oppgaven søker å besvare er i noen grad regulert gjennom formell lov, men i liten grad problematisert og nærmere regulert i andre kilder. Store deler av de juridiske drøftelsene vil basere seg på forskrifter, forarbeider, rettspraksis og praksis fra disiplinærorganene. Problemstillingen er i liten grad behandlet i juridisk teori.

En sentral rettskilde på området er Regler for god advokatskikk (heretter RGA) slik de er inntatt i kapittel 12 i forskrift 20. desember 1996 nr. 1161 til domstolloven kapittel 11 (advokatforskriften). Reglene har en særskilt rettskildemessig stilling siden Høyesterett har uttalt at domstolene ikke skal håndheve dem.¹⁵ Dette vil bli behandlet nærmere under oppgavens punkt 2.2.

Den delen av oppgaven som gjelder disiplinærorganenes overprøving av salær, vil være preget av å legge vekt på praksis fra Disiplinærnemnden og Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg. Den rettskildemessige vekten av avgjørelser fra slike organer er generelt begrenset.¹⁶ Siden RGA som tidligere nevnt ikke kan håndheves av domstolene, blir Disiplinærnemnden – med forbehold om et eventuelt ugyldighetssøksmål for domstolene – siste instans i disse sakene.¹⁷ Dette må anses å styrke den rettskildemessige vekten til disse avgjørelsene. I alle tilfeller vil avgjørelsene illustrere hvordan RGA i praksis blir anvendt av disiplinærorganene, og at man bør innrette seg deretter for å unngå fellende avgjørelse hos dem.

Oppdragsbekreftelse – i noen tilfeller omtalt som oppdragsavtale der det foreligger gjensidig signatur – er et begrep brukt av advokatstanden for advokaters avtale med deres klienter som beskriver nærmere detaljer i oppdraget advokaten har påtatt seg på vegne av sin klient.¹⁸ En metodisk utfordring ved denne praksisen er at begrepet verken er legaldefinert eller nevnt i særlig stor grad i nåværende lovgivning. Siden en oppdragsbekreftelse ikke er legaldefinert, må

¹⁴ Se henholdsvis kapittel 4 og 6 i advokatforskriften.

¹⁵ Se Rt. 2000 s. 1948 [s. 1952].

¹⁶ Se Eckhoff (2001) s. 23 Praksis fra disiplinærorganene må anses å falle under «*andre myndigheters praksis*» i Eckhoffs liste over rettskildefaktorer.

¹⁷ Se domstolloven § 227 siste ledd.

¹⁸ Se Den norske Advokatforening (2020) s. 700.

den alminnelige avtalerettslige bakgrunnsretten komme til anvendelse ved spørsmål om gyldigheten av en slik avtale.¹⁹

1.5 Fremstillingen videre

I den videre fremstillingen vil jeg starte med å gjøre rede for RGA. Først kort generelt om reglene, deretter nærmere om reglenes relevans og vekt som rettskilder i norske domstoler. Siden RGA er de gjeldende profesjonsetiske reglene på området, vil dette fungere som et naturlig bakteppe for resten av oppgaven. Dette vil bli behandlet i oppgavens kapittel 2.

Videre vil det bli gjort rede for oppdragsbekreftelsers rettslige stilling. Kjernen i oppgaven er i hvilken grad oppdragsbekreftelser – som avtale mellom advokat og klient – vektlegges i vurderingen av fastsettelse av advokatsalær, og det er en forutsetning for behandlingen av denne problemstillingen at det er avklart hvilken avtalerettslig stilling et slikt dokument har i norsk rett. Dette vil bli behandlet i oppgavens kapittel 3.

Etter disse redegjørelsene vil oppgaven deles i to deler. Først om overprøving av salær i disiplinærorganene, og deretter om overprøving av salær i domstolene. Disse vil bli behandlet hver for seg, da de i stor grad baserer seg på ulike regelsett. Dette er oppgavens kjerne. Etter å ha gjort rede for den generelle adgangen til overprøvelse av salær, vil det under de enkelte problemstillingene bli rettet søkelys mot betydningen av innholdet i en oppdragsbekreftelse ved overprøvelsen i det aktuelle organet. Overprøving av salær ved disiplinærorganene vil bli behandlet i oppgavens kapittel 4, og overprøving av salær ved domstolene vil bli behandlet i oppgavens kapittel 5.

Avslutningsvis vil det i kapittel 6 rettes søkelys mot hvilken stilling spørsmål om fastsettelse av advokatsalær vil ha i fremtiden. Herunder vil det gis en oversikt over utvalgte bestemmelser i lovforslaget som fremgår av NOU 2015:3 sett i lys av oppgavens overordnede problemstilling. Dersom disse regelendringene skulle bli vedtatt, vil de stå sentralt i oppgavens tema, og det er dermed naturlig å inkludere en overordnet gjennomgang av disse.

¹⁹ Se kapittel 3 for den nærmere behandlingen av dette.

2 Regler for god advokatskikk

2.1 Om Regler for god advokatskikk

En sentral kilde gjennom oppgaven er reglene for god advokatskikk. Reglene er utformet av Den norske Advokatforeningen, og er inntatt i advokatforskriften kapittel 12. Advokatforskriften ble vedtatt ved kongelig resolusjon den 20. desember 1996 med hjemmel i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven – dl.) kapittel 11. Dette innebærer at reglene ikke bare har virkning for medlemmer av Advokatforeningen, men for alle advokater i Norge.

Reglene slik de er formulert i dag er i stor grad basert på det europeiske regelsettet «*CCBE Code of Conduct*» som først ble vedtatt av The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) den 28. oktober 1988 og har blitt endret tre ganger siden.²⁰ Den norske advokatforening er medlem av CCBE, og aksepterte Code of Conduct 18. juni 1999.²¹ Code of Conduct ble inntatt i Advokatforeningens RGA i 2001, og ble inkorporert i advokatforskriften kapittel 12 punkt 6.1 den 8. mars 2002.²² Anvendelsen av reglene er begrenset til å gjelde for «*advokat som driver virksomhet over landegrensene innenfor EØS-området*».²³

RGAs formål følger av reglenes pkt. 1.1. hvor det fremkommer at «*Regler for god advokatskikk har som formål å sikre at advokatvirksomhet utføres etter etiske prinsipper som er grunnlag for advokatens virke i alle siviliserte rettssamfunn. Brudd på reglene er grunnlag for disiplinære følger for advokaten.*». Reglene har dermed som formål å danne det etiske rammeverket for advokatvirksomhet i Norge. Med «*disiplinære følger*» siktes det for det første til de reaksjoner som følger av domstolloven § 227 tredje ledd andre og tredje punktum. Det følger av bestemmelsen at Disiplinærnemnden har anledning til å meddele reaksjonene – i stigende grad av alvorlighet – kritikk, irettesettelse eller advarsel. Reaksjonenes alvorlighetsgrad er forutsatt ved å sammenholde § 227 andre og tredje punktum og advokatforskriften § 5-7 andre punktum. Det samme følger av Disiplinærnemndens praksis.²⁴ For det andre siktes det til at Disiplinærnemnden også har anledning til å fastsette «*rimelig og nødvendig salær*» etter dl. § 227 fjerde ledd.

²⁰ CCBE Code of Conduct.

²¹ Se Endring i advokatforskriften (2002) under «Nytt punkt 6 skal lyde:».

²² Se RGA med kommentarer note 1 til punkt 6.1 og endring i advokatforskriften (2002).

²³ Se Advokatforskriften kapittel 12 punkt 6.1.

²⁴ Se NOU 2015:3 Advokaten i samfunnet s. 325 og 326.

Når det gjelder håndhevingen av reglene, følger det av domstoloven § 227 første ledd første punktum at «*[d]isiplinærmyndighet overfor advokater utøves av Disiplinærnemnden*». For advokater som er medlem av Advokatforeningen skal saken først behandles av et av Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg, før den eventuelt kan klages videre til Disiplinærnemnden.²⁵ Reglene rundt behandlingen av klager til disiplinærorganene for brudd på RGA og salærbestemmelsene i lov og forskrift vil bli nærmere behandlet i kapittel 4.

Hva gjelder overprøving av om advokaters salær er i tråd med RGA, vil det være reglenes punkt 3.3.1 som i størst grad gjør seg gjeldende. Av bestemmelsen følger det at «*[k]lienten har krav på å få opplyst hvordan advokaten har beregnet sitt salær. Salæret skal stå i rimelig forhold til oppdraget og arbeidet som er utført av advokaten*». Det følger av ordlyden at det i hver enkeltsak foreligger en skjønnsmessig grense på hvor høyt salær en advokat kan kreve av sin klient. Det nærmere materielle innholdet i regelen følger blant annet av praksis fra disiplinærorganene, og vil bli nærmere behandlet under punkt 4.2.2.

Det er på det rene at RGA skal håndheves av disiplinærorganene, men som følge av at RGA både skal fungere som yrkesetiske regler og samtidig er inntatt som forskrift med hjemmel i lov, vil det være naturlig at det oppstår en viss tvil rundt den rettskildemessige relevansen og vekten reglene skal ha ved saker som prøves av domstolene. Skal de behandles som ikke-bindende yrkesetiske retningslinjer, eller skal de kunne brukes som primært rettsgrunnlag av de nasjonale domstolene? Dette spørsmålet vil bli nærmere behandlet i den følgende fremstillingen.

2.2 Hvilken stilling har RGA som rettskilde i norske domstoler?

I tråd med alminnelig rettskildelære og *lex superior*, er RGA – i kraft av å være del av en forskrift gitt med hjemmel i lov – i utgangspunktet en rettskilde på lik linje med andre forskrifter, og er rettslig bindende for alle advokater.

Høyesteretts kjæremålsutvalg behandlet reglenes relevans for domstolene i kjennelsen inntatt i Rt. 2000 s. 1948. Spørsmålet i saken var om et advokatselskap kunne påta seg et oppdrag hvor de ved en tidligere anledning hadde utført oppdrag for motparten i det foreliggende søksmålet. Kjæremålsutvalget uttalte på side 1951 at RGA må anses som «*yrkesetiske regler som ikke kan*

²⁵ Se advokatforskriften § 5-3 tredje ledd første punktum. Dette gjelder likevel ikke dersom klagen ikke er ferdigbehandlet eller avvist innen 6 måneder etter den ble fremsatt for disiplinærutvalget, og dette ikke skyldes klageren eller sakens art jf. advokatforskriften § 5-3 tredje ledd andre og tredje punktum.

håndheves av domstolene», og at dette ansvaret ligger hos Advokatforeningens regionale disiplinærutvalg og Disiplinærnemnden. Det som kan leses ut av dette, er ikke at domstolene er avskåret fra å kunne bruke bestemmelsene i RGA som en rettskilde eller tolkningsmomenter ved juridiske resonneringer, men at det ikke er opp til domstolene å konstatere brudd på reglene og å pålegge advokater å rette seg deretter. Kjennelsen er omtrent 20 år gammel, og ble avsagt fire år etter vedtakelsen av advokatforskriften. På dette tidspunktet var det sparsomt med øvrige rettskilder på området i form av praksis fra domstolene, disiplinærorganene og bransjen for øvrig. Dette taler for å tillegge kjennelsen en noe svakere rettskildemessig vekt, enn dersom den var avsagt i løpet av det siste tiåret. Kjennelsen støttes imidlertid enstemmig opp av Høyesteretts kjæremålsutvalg i kjennelsen inntatt i Rt. 2001 s. 536, og det foreligger per dags dato ingen Høyesterettspraksis som har fraveket denne rettstilstanden.

Etterfølgende underrettspraksis har utvist en viss tvetydighet i kjølvannet av de ovennevnte kjennelsene fra Høyesterett.

Like etter at Høyesteretts ankeutvalg avsa de to kjennelsene nevnt over, avsa Oslo tingrett dommen publisert som TOSLO-2001-4192. Saken gjaldt et salærkrav fremsatt av et advokatfirma mot en klient etter at klienten hadde unnlatt å betale en del av summen ettersom salærbeløpet var omtvistet. Saksøker anførte i spørsmålet om nedsettelse av salær blant annet at retten ikke hadde «*rettslig grunnlag for en slik form for overprøving*». Det ble uttalt av retten at de hadde kompetanse til å overprøve salæret til advokaten med RGA som rettsgrunnlag. Begrunnelsen for dette var at RGA var inntatt i advokatforskriften og dermed falt under forskriftsdefinisjonen inntatt i lov 10. februar 1967 om behandlingssaker (forvaltningsloven – fvl.) § 2 første ledd bokstav c. I denne saken fikk imidlertid saksøker medhold i spørsmålet om salær, og klienten ble dømt til å utbetale det resterende salærkravet.

Dommen fra Oslo tingrett må generelt anses å ha lav rettskildemessig vekt både som følge av å være underrettspraksis og dens alder. Den fungerer imidlertid som illustrasjon for at RGA kan få høy rettskildemessig vekt i spørsmål om salær.

Bergen tingrett avsa i 2017 dommen publisert som TBERG-2015-184467. Saken gjaldt – i likhet med den ovennevnte dommen fra Oslo Tingrett – et salærkrav fremsatt av et advokatfirma mot en klient etter at klienten hadde unnlatt å betale en del av summen. I saken anførte saksøkte at salæret måtte vurderes opp mot salærnormene RGA, og at det dermed var for høyt. Saksøker anførte at RGA ikke hjemler nedsettelse av salær i domstolene, og det ble

blant annet vist til tidligere nevnte kjennelse Rt. 2000 s. 1948. Retten ga saksøker medhold, og uttalte i den sammenheng at «disse regler som et utgangspunkt ikke kan håndheves av domstolene direkte i en tvist om salær, selv om reglene er gjort til forskrift», med henvisning til Rt. 2000 s. 1948. Retten anerkjente imidlertid at Oslo tingrett i dommen publisert som TOSLO-2001-4192 hadde vurdert det motsatte og kommet til motsatt resultat, men det ble uttalt at dette ikke kunne «få betydning for rettens vurdering».

Oslo tingretts dom fra 2019 publisert som TOSLO-2019-91138 taler for den samme forståelsen som i den ovennevnte dommen fra Bergen tingrett.

I kommentarutgaven til RGA, publisert av Advokatforeningens etikkutvalg på Advokatforeningens nettside, har Advokatforeningen også uttalt at «[o]ppsummert er rettstilstanden at i denne type saker, hvor tvisten om salæret er brakt direkte inn for domstolene, at domstolene vil prøve om det omtvistede krav er rett og rimelig ut fra de gjeldende normer for salærberegning. På den måten vil også Regler for god advokatskikk og oppdragsbekreftelsens innhold inngå i den samlede vurdering.»²⁶ Dette blir uttalt etter en gjennomgang av praksis på området, herunder særlig den tidligere nevnte dommen publisert som TOSLO-2001-4192. Kommentارutgaven til RGA blir kontinuerlig ajourført av Advokatforeningens etikkutvalg, og er et sentralt supplement for tolkningen og anvendelsen av reglene. Uttalelsene i kommentarene må dermed tillegges høy vekt som juridisk litteratur.

Advokatforeningens representantskap har utformet en salærveiledning, (heretter salærveiledningen) hvor det uttales under punkt 2 at «kontroll med advokatens salærer føres dels av Advokatforeningen gjennom dens disiplinærutvalg, dels gjennom den offentlig oppnevnte Disiplinærnemnden for advokater og dels av domstolene».²⁷ RGAs regler og prinsipper om salærfastsettelse er også inntatt i denne veiledningen. Konkurransutvalget uttalte i NOU 2002:18 – en utredning av konkurranseforholdene i markedet for juridiske tjenester – at «Disse retningslinjene er nå så innarbeidet at de anses som retningsgivende bransjesedvaner».²⁸ Det samme ble støttet opp av utvalget i NOU 2015:3.²⁹

²⁶ Se RGA med kommentarer, kommentar til punkt 7.5.

²⁷ Se Advokatforeningens salærveiledning (2019).

²⁸ Se NOU 2002:18 s. 62.

²⁹ Se NOU 2015:3 s. 285.

I juridisk teori skriver Woxholth at «domstolene prejudisielt [vil] kunne vurdere den konkrete opptreden til en advokat i lys av kravet til god advokatskikk, og herunder ta i betraktning avgjørelser fra disiplinærorganene, og bygge på dette i søksmål som gjelder avtalerettslige, kontraktsrettslige og erstatningsrettslige regler». ³⁰ Det kan leses ut fra dette at RGA og praksisen fra disiplinærorganene som har anvendt RGA vil kunne være momenter i en større vurdering av andre rettskilder. Det uttales imidlertid at det ikke er «grunnlag for å hevde at Etikklreglene som sådanne er rettskildefaktorer». ³¹ Han uttaler videre at også avgjørelsene fra disiplinærorganene som er truffet på grunnlag av reglene er uten egentlig rettskildeværdi. Dette underbygger uttalelsene fra Høyesterett i Rt. 2000 s. 1948 som uttalte at domstolene ikke skal «håndheve» RGA.

Woxholths kritiske syn på RGA og praksis fra disiplinærorganene som rettskilde blir blant annet omtalt i en artikkel skrevet av Mads Bryde Andersen i 2019. ³² Andersen uttaler ikke direkte at han er uenig i at RGA og praksis fra disiplinærorganene ikke er formelle rettskilder, men stiller seg kritisk til Woxholths absolutte holdning til problemstillingen. Andersen uttaler at

«en oppfattelse, hvorefter nævnsavgjørelser på forhånd udpeges som mindre relevante, fordi de ikke udgør retskilder i formel forstand (forstået som præjudikater på niveau med domme afsagt af de øverste retsinstanser), let sænke det retsvidenskabelige ambitionsniveau, så retsvidenskaben forsømmer den kritiske og analyserende rolle, som det praktiske liv har brug for.» (understreket her, men uthevet i originaltekst)

Andersen påpeker også at Woxholth selv bruker praksis fra disiplinærorganene i sine egne konkrete juridiske resonnementer gjennomgående i boken, men at det hadde vært nyttig dersom han i «*højere grad tog flere centrale nævnsavgjørelse frem til analyse og kritik.*»

Det kan tolkes ut fra dette at domstolene – i sin vurdering av om et salærkrav er «rett og rimelig» – ikke har anledning til å benytte RGA som primært rettsgrunnlag, men skal kunne legge vekt på salærreglene som fremkommer av RGA og salærveiledningen, da disse er utslag for bransjenormer på området. Rettssikkerhetshensyn taler også for det samme resultatet, ettersom det motsatte ville resultere i at en advokat i praksis kan sette RGA til side ved å stevne sin klient

³⁰ Se Woxholth (2018) s. 66.

³¹ Se Woxholth (2018) s. 67.

³² Se Andersen (2019).

for retten for å få fastsettelsesdom på et salærkrav som ikke er i tråd med RGA og salærveiledningen.

Som illustrasjon på at ovennevnte eksempel er en reell prosessuell mulighet, vises det til Høyesteretts kjennelse inntatt i HR-2019-1948-U. Saken gjaldt spørsmålet om advokaten hadde rettslig interesse til å kreve fastsettelsesdom på sitt salærkrav etter tvl. § 1-3, når dette var gjort for å hindre behandling av en salærklage til Disiplinærnemnden. Advokatforskriften § 5-3 sjette ledd hindrer Disiplinærnemnden å behandle en klage når «*samme spørsmål*» vil bli behandlet av domstolen. Høyesteretts ankeutvalg konkluderte med at advokaten hadde rettslig interesse, og at saken dermed kunne realitetsbehandles i tingretten. Dette resulterte i at klagen inn til Disiplinærnemnden ble avvist i henhold til advokatforskriften § 5-3.

For å oppsummere, må Høyesterett i sin kjennelse fra 2000 anses å ha avgrenset domstolene fra å ilegge advokater disiplinærreaksjoner med grunnlag i RGA og å – ved dom – nekte advokater å handle i strid med reglene. Det er imidlertid ingenting som avgrenser domstolene mot å benytte RGA som rettskilde i salærspørsmål som verserer for domstolene. Tvert imot taler både rettspraksis og teori for at domstolene skal legge stor vekt på både RGA og salærveiledningen, da disse må være å anse som bransjenormer. Avslutningsvis må det også nevnes at Høyesterett i avdeling har konstatert at praksis fra Disiplinærnemnden vil være en rettskilde av vekt ved den nærmere forståelsen av de ulike reglene i RGA.³³

³³ Se Rt. 2010 s. 224 avsnitt 40.

3 Oppdragsbekreftelsers rettslige stilling

Avtalen mellom advokat og klient fremkommer som regel av en oppdragsbekreftelse utarbeidet av advokaten. For å kunne oppfylle oppgavens formål «å gjøre rede for hvordan disiplinærorganene og de nasjonale domstolene vektlegger avtale som er inngått mellom advokat og klient ved overprøvingen av advokatens salær», må det først gjøres rede for hvorvidt oppdragsbekreftelser utstedt av advokater i forbindelse med et oppdrag, er å anse som en avtale etter alminnelige norske avtalerettslige regler.³⁴ I denne vurderingen inngår spørsmålet om en slik oppdragsbekreftelse er bindende for partene i klientforholdet.

Før oppdragsbekreftelsers avtalerettslige stilling kan vurderes, må det etableres en forståelse for hva en oppdragsbekreftelse er, herunder om det eksisterer en definisjon av hva en oppdragsbekreftelse er og i hvilken grad det blir benyttet i praksis.

3.1 Definisjon og praksis

Oppdragsbekreftelser er ikke definert i formell lov eller i RGA, og er heller ikke pålagt for å kunne drive advokatvirksomhet i Norge. Dette til forskjell fra blant annet lov 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling (eiendomsmeglingsloven – emgll.), hvor det er spesifisert i § 6-4 at oppdragsavtalen skal være skriftlig og hvilke minstekrav som stilles til en slik avtale.

En oppdragsbekreftelse er som regel utformet for å skape et bilde av omfanget av oppdraget advokaten tar på seg, og er ofte brukt som et redskap for å opplyse klienten om de forhold hen har krav på å få vite om i henhold til RGA, herunder blant annet grunnlaget for beregning av salær jf. RGA pkt. 3.3.1 første punktum. Dokumentet blir normalt sendt til klienten som en bekreftelse på at advokaten påtar seg et oppdrag, og det er ikke et krav at den signeres av begge parter. Derav navnet «oppdragsbekreftelse».

Advokatforeningens representantskap vedtok 11. november 2004 at alle medlemmer av Advokatforeningen er pålagt å gi sine klienter skriftlig bekreftelse ved inngåelse av oppdrag.³⁵ I vedtaket opplyses det hvilke minstekrav som gjelder for en oppdragsbekreftelse, og hvilke ansvarsbegrensninger som kan bestemmes. Påbudet om å gi skriftlig oppdragsbekreftelse gjelder ikke for advokater som ikke er medlemmer i Advokatforeningen, men ettersom 90 % av alle advokater i Norge er medlem av Advokatforeningen bærer påbudet høy vekt i spørsmålet

³⁴ Se punkt 1.1

³⁵ Se Den norske Advokatforening (2020) s. 700.

om hva som er vanlig praksis i bransjen.³⁶ Foreningens angivelse av det påbudte og anbefalte innholdet i en oppdragsbekreftelse må dermed anses som generelt illustrerende for bransjens praksis, og fungerer som en god illustrasjon av hva en oppdragsbekreftelse skal og bør inneholde.

I henhold til Advokatforeningens vedtak av 11. november 2004 skal en oppdragsbekreftelse inneholde «*identifikasjon av oppdraget, herunder angivelse av oppdragets art og antatt omfang, angivelse av hvordan salæret vil bli beregnet og fakturert samt informasjon om klageadgang*».³⁷ Videre følger det at oppdragsbekreftelsen skal «*gis samtidig med oppstart av oppdraget eller snarest mulig deretter, og skal angi fra hvilket tidspunkt det blir beregnet salær*». Det gjelder enkelte unntak fra påbudet til Advokatforeningen, blant annet ved styreverv, straffesaker som betales av det offentlige og ved «*mindre oppdrag der arbeidet med utarbeidelse av oppdragsbekreftelsen vil være uforholdsmessig i forhold til oppdragets art*». Advokatforeningen har utarbeidet en mal til oppdragsbekreftelse som er inntatt i «Kilder i advokatretten Håndbok for advokater», en kildesamling jevnlig publisert av Advokatforeningen.³⁸

Under utarbeidelsen av forslag til advokatlov, ble det vurdert om det burde innføres obligatorisk oppdragsbekreftelse.³⁹ Utvalget gir uttrykk for at det er gode argumenter for et slikt generelt påbud, men at det av lovtekniske årsaker ville bli for komplisert med en lovtekst som også inneholdt alle unntakstilfellene.⁴⁰ Et resultat av disse vurderingene ble § 36 i forslag til advokatlov som inneholder en generell oppfordring til å bruke oppdragsbekreftelse.⁴¹ Ordlyden i forslaget er at «*[a]dvokaten bør bekrefte nye oppdrag i en skriftlig oppdragsbekreftelse*». Videre følger det hvilke elementer en slik oppdragsbekreftelse «*bør*» inneholde. Selv om det ble vurdert at obligatorisk oppdragsbekreftelse ikke var hensiktsmessig, holdt utvalget muligheten åpen for å bestemme et slikt påbud gjennom forskrift i § 36 fjerde ledd i forslag til advokatlov. Forslaget har per dags dato ikke blitt lagt fram for Stortinget, og er dermed ikke gjeldende rett. Det fungerer imidlertid som illustrasjon ved definisjonen av praksisen rundt

³⁶ Se Advokatforeningens årsrapport (2019).

³⁷ Se Den norske advokatforening (2020) s. 700.

³⁸ Se Den norske Advokatforening (2020) s. 700.

³⁹ Se NOU 2015:3 s. 281-283.

⁴⁰ Se NOU 2015:3 s. 282.

⁴¹ Se NOU 2015:3 s. 495.

oppdragsbekreftelser, og at det er gitt signaler om et behov for nærmere regulering og legaldefinerings av praksisen.

3.2 I hvilken avtalerettslig stilling står oppdragsbekreftelser?

Som følge av at oppdragsbekreftelser ikke er direkte regulert i norsk lov, må alminnelige avtalerettslige regler og prinsipper komme til anvendelse i vurderingen av om oppdragsbekreftelser er bindende.

Først må det nevnes at dersom advokaten utarbeider en oppdragsbekreftelse og begge partene signerer denne etter å ha gjort seg kjent med innholdet, vil den i utgangspunktet være bindende for begge partene.⁴² Den følgende drøftelsen vil ta utgangspunkt i det tilfellet at advokaten sender ut en oppdragsbekreftelse til sin klient, uten å kreve signert utgave tilbake.

Problemstillingen må deles i to hovedspørsmål. For det første må det vurderes om en oppdragsbekreftelse binder avsender – i dette tilfellet advokaten – og for det andre må det vurderes om en oppdragsbekreftelse kan binde klienten i et slikt forhold.

I den følgende drøftelsen vil det bli lagt til grunn at det foreligger en oppdragsbekreftelse som oppfyller minstekravene Advokatforeningen har satt til sine medlemmer som nevnt under punkt 3.1.

3.2.1 Binder en oppdragsbekreftelse advokaten til å overholde innholdet i oppdragsbekreftelsen?

Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven – avtl.) er et naturlig utgangspunkt ved vurderingen av avtalerettslige problemstillinger. Loven inneholder en avtalemotell basert på tilbud og aksept i § 2 flg. Denne avtalemotellen innebærer et krav om at den ene parten i et avtaleforhold har avgitt et tilbud og den andre parten aksepterer dette tilbudet. Det følger imidlertid av avtl. § 1 at lovens kapittel 1 er deklarasorisk med hensyn til «*retshandelen [...] handelsbruk eller anden sedvane*». Dette innebærer at kapittel 1 i loven ikke er uttømmende for hvilke regler som gjelder ved avtaleinngåelse, og at det kan avtales unntak fra den. Det vil imidlertid være mest nærliggende

⁴² Dette med forbehold om at det ikke foreligger avtalerettslige ugyldighetsgrunner eller lignende, etter blant annet avtaleloven § 36.

å vurdere en oppdragsbekreftelse sendt fra en advokat opp imot kriteriene for hva som er å anse som et «tilbud» i avtalerettslig forstand.

Det følger ikke av lovteksten til avtaleloven at et tilbud er bindende for den som fremsetter det. Det ble foreslått av komiteen som la frem utkastet til loven i 1914 at en setning som fastslo at tilbud og aksept var bindende skulle inntas i § 1, men dette ble avslått av lovgiver.⁴³ Lovgiver uttaler på side 4 i Ot.prp. nr. 63 (1917) at «Bestemmelsen uttaler – for et begrenset omraade – en regel, som aldrig, eller ihvertfald ikke i over 100 aar, har været omtvistet i norsk ret og synes forsaavidt at være overflødig». Lovgiver mente dermed å videreføre den allment aksepterte regelen om at tilbud i avtalerettslig forstand er bindende, ved å la den stå uforstyrret i ulovfestet rett. Tilbud som omtalt i avtalelovens kapittel 1 må dermed være å anse som bindende for tilbyderen. Dette støttes også opp i litteraturen.⁴⁴

De nærmere kriteriene for hva som er å anse som et avtalerettslig bindende tilbud, følger ikke av lovteksten, men vil bero på en tolkning av partenes utsagn. Hva denne tolkningen går ut på, er nærmere regulert i Høyesterettspraksis og juridisk teori.

I Rt. 1991 s. 1171 behandlet Høyesterett et spørsmål om det var inngått bindende avtale om kjøp av en tomt, herunder om et partsutsagn var å anse som et bindende tilbud. Det var ikke inngått formell kjøpekontrakt ennå. Kjøper hadde sendt et brev til selger med forespørsel om å bekrefte en overenskomst, som i ettertid ble bekreftet av selger. I denne forbindelse uttalte førstvoterende på side 1178 at «[d]et avgjørende er imidlertid etter min mening at de ankede parter under de foreliggende omstendigheter hadde **rimelig grunn til å forstå** Cs brev som et bindende tilbud om kjøp av tomten» (uthevet her). Det avgjørende er dermed om den andre parten hadde «rimelig grunn til å forstå» at avsender av partsutsagnet hadde til hensikt å binde seg. For å vurdere om den ene parten hadde rimelig grunn til å forstå at den andre ville binde seg, legges det blant annet vekt på hvilke spørsmål som var uavklart mellom partene, og hvor vesentlige disse spørsmålene var.⁴⁵ Utsagnet fra kjøperen ble i denne saken ansett som et bindende tilbud.

Høyesterett videreførte det samme utgangspunktet i Rt. 2001 s. 1288 (Gate Gourmet). Saken gjaldt imidlertid et spørsmål om passivitet fra den ene parten oppfylte kravet om at den andre

⁴³ Se Ot.prp. nr. 63 (1917) s. 4.

⁴⁴ Se Giertsen (2014) s. 40 og Woxholth (2017) s. 64.

⁴⁵ Side 1178 i dommen.

parten hadde «rimelig grunn til å tro at han [hadde] fått oppdraget». Dette spørsmålet ble i denne saken også besvart bekreftende. Det sentrale i relasjon til oppgaven er imidlertid at det foreligger unison Høyesterettspraksis som stiller opp kravet om at den andre parten må ha «rimelig grunn til å forstå» eller «tro» at parten som har avgitt utsagnet har en intensjon om å binde seg til avtalen. Videre er det også enighet i teorien om dette sentrale kriteriet.⁴⁶

I NOU 2015:3 uttaler utvalget på side 281 at «En skriftlig oppdragsbekreftelse fra en advokat vil i avtalerettslig forstand utgjøre et tilbud fra advokaten til klienten». Det uttales altså helt konkret at den foreliggende problemstillingen må besvares bekreftende. Utredningen er gjort i anledning forslag til advokatlov, som ikke ennå er vedtatt. Dette er et moment som svekker den rettskildemessige verdien til utredningen. Uttalelsen er imidlertid inntatt under et punkt om «[g]jeldende rett» vedrørende «[a]dvokatens forpliktelser knyttet til avtaleinngåelsen». Siden det er tale om rettsdogmatiske tolkninger foretatt av utvalget, må denne uttalelsen anses å ha tilsvarende vekt som juridisk teori.⁴⁷

I det foreliggende spørsmålet må det drøftes om en oppdragsbekreftelse sendt fra en advokat til en klient, gir klienten rimelig grunn til å tro at advokaten har bundet seg til innholdet av dokumentet. Som tidligere nevnt vil det bli lagt til grunn at en oppdragsbekreftelse oppfyller minstekravene stilt opp av Advokatforeningen i sitt vedtak om påbudt bruk av oppdragsbekreftelse.

En oppdragsbekreftelse utarbeides som regel først etter at en klient har kontaktet en advokat med forespørsel om juridisk bistand. På bakgrunn av denne kontakten vil advokaten utarbeide en oppdragsbekreftelse som nærmere angir blant annet oppdragets omfang, grunnlag for beregning av salær og tidspunkt for oppdragets oppstart, herunder fra hvilket tidspunkt det blir beregnet salær. I et kontraktsforhold mellom advokat og klient, må det anses som klart at de mest vesentlige punktene i avtalen mellom dem er oppdragets omfang og advokatens salær. Dette vil med støtte i ovennevnte Høyesterettspraksis være sterke momenter for at det er avgitt et bindende tilbud fra advokaten, siden de vesentligste punktene i avtalen er til stede i oppdragsbekreftelsen. Også ordlyden i selve begrepet «oppdragsbekreftelse» peker sterkt i retning av en hensikt til å binde seg til oppdraget som følger av dokumentet, men siden det ikke

⁴⁶ Se Giertsen (2014) s. 49-51 og Woxholth (2017) s. 68.

⁴⁷ Se Skoghøy (2018) s. 81-82.

foreligger et krav om en slik overskrift etter Advokatforeningens påbud, vil ikke dette gjelde for alle tilfeller.

På bakgrunn av det ovennevnte, må en oppdragsbekreftelse sendt fra en advokat klart være å anse som et bindende tilbud i avtalerettslig forstand. Det neste spørsmålet blir dermed om klienten i dette forholdet er avtalerettslig bundet til å overholde innholdet i en slik oppdragsbekreftelse.

Klientens avtalerettslige binding til innholdet i oppdragsbekreftelsen stiller seg noe mer tvilsom enn advokatens ettersom klienten som regel ikke behøver å signere dokumentet som følge av at det i utgangspunktet bare er tale om en bekreftelse på oppdraget – derav navnet.

3.2.2 Binder en oppdragsbekreftelse klienten til å overholde innholdet i oppdragsbekreftelsen?

Det rettslige utgangspunktet blir – i likhet med punkt 3.2.1 – avtaleloven. Bestemmelsene i avtaleloven kapittel 1 om tilbud og aksept bygger på en forutsetning om eksplisitte muntlige eller skriftlige utsagn for at partene skal anses som bundet.⁴⁸ Ordlyden i loven er taus hva gjelder muligheten for at en part skal kunne ha bundet seg ved aksept gjennom annen atferd enn muntlig eller skriftlig meddelelse.

I den tidligere nevnte Gate Gourmet-dommen var faktum at et entreprenørfirma hadde deltatt i en anbudskonkurranse og forstått det slik at de hadde fått oppdraget.⁴⁹ Dette ble bestridt av byggherren, da de mente at avtale ikke kunne anses inngått som følge av at de ikke hadde uttrykt aksept etter å ha mottatt tilbudet. Spørsmålet i saken var om byggherren – ved å forholde seg passiv – hadde gitt entreprenørfirmaet rimelig grunn til å tro at avtale var inngått. Førstvoterende uttaler på side 1298 i dommen at «*[d]et gjelder ingen formkrav for aksepten. Den kan – som ved andre avtaler – også skje ved konkludent atferd. For spørsmålet om kontrakt skal anses sluttet, er det avgjørende om innbyderen har opptrådt på en slik måte at det har gitt anbyder rimelig grunn til å tro at han har fått oppdraget*». Denne adgangen til å binde seg, utvider rekkevidden av hva som er å regne som aksept til også å gjelde ved konkludent adferd. I likhet med drøftelsen under punkt 3.2.1 gjelder det også her et krav om at mottaker av aksepten har rimelig grunn til å tro at den som avgir aksepten ønsker å binde seg til tilbudet.

⁴⁸ Se blant annet avtaleloven § 3 første og andre ledd for eksempler på denne forutsetningen.

⁴⁹ Se Rt. 2001 s. 1288.

Kriteriene er fulgt opp og nærmere presisert i en rekke etterfølgende avgjørelser fra Høyesterett. Høyesterett behandlet i HR-2017-971-A en sak hvor et selskap hadde fungert som mellommann mellom to andre selskaper ved fremforhandlingen av en større kjøpsavtale. Kjøpet ble en suksess, og selskapet som fungerte som mellommann ønsket å få betalt provisjon fra selger for sin innsats i handelen. Selger anførte at det ikke forelå noen avtale om dette, og at de dermed ikke hadde krav på provisjon. Mellommannselskapet tok saken til retten med påstand om at de hadde en berettiget forventning om at det var inngått avtale om provisjon. Førstvoterende uttaler seg om passivitet som grunnlag for avtalerettslig binding i dommens avsnitt 37 følgende. Etter en gjennomgang av en rekke tidligere Høyesterettsdommer – deriblant også Gate Gourmet-dommen – sammenfatter førstvoterende rettspraksis i avsnitt 41 og uttaler at *«[d]et kan utledes av disse avgjørelsene at det ved spørsmålet om avtale er inngått, ikke er avgjørende hvordan løftemottakeren faktisk oppfattet løftegiverens opptreden, men om løftemottakeren hadde rimelig grunn til å forstå løftegiveren på en slik måte at han hadde bundet seg»*. Av særlig interesse i den foreliggende problemstillingen er førstvoterendes uttalelse i avsnitt 42 om at *«[d]ersom løftemottakerens forventninger har gitt seg synlige utslag som viser løftegiveren at han tror en avtale er kommet i stand, vil løftegiveren ha en sterk oppfordring til å reagere»*. Det må likevel anses som et ledd i en helhetsvurdering. Dommen ble avsagt under skarp dissens (3-2) hvor de siterte utdragene er hentet fra flertallet. Annenvoterende – forfatter av dissensen – uttaler i avsnitt 92 at han *«er enig i den redegjørelse førstvoterende har gitt for de rettslige utgangspunkter»*, og som følge av at dissensen knytter seg til andre momenter i dommen vil ikke den rettskildemessige verdien av slutningene over svekkes av den skarpe dissensen.

For å sammenfatte den ovennevnte praksis, er det et sentralt moment å vurdere hvordan løftegiveren har respondert på tilbudet fra tilbydereren. Herunder vil det være av betydning hvilket forhold som foreligger mellom partene, og om det kan forventes at løftegiveren reagerer på at tilbydereren gir uttrykk for at han er av den oppfatning at det foreligger en avtale.

For det tilfellet at en klient ikke er næringsdrivende, vil hen være å anse som den svake part som forbruker i forholdet mellom advokat og klient ettersom advokaten er den profesjonelle part. På den ene siden vil dette bety at advokaten har et større ansvar for å sikre at det ikke foreligger usikkerhet om hvorvidt avtalen er inngått, og at en eventuell usikkerhet bør være til fordel for klienten. Dette taler for at klienten ikke er bundet av innholdet i en oppdragsbekreftelse som ikke er signert av vedkommende. Dette gjør seg generelt ikke i like stor grad gjeldende for næringsdrivende klienter, men må vurderes konkret ut ifra klientens forutsetninger i den enkelte sak.

På den andre siden opprettes – som nevnt under punkt 3.2.1 – oppdragsbekreftelsen først etter at advokaten og klienten har hatt en viss kontakt og kommunisert innholdet i et eventuelt oppdrag. De nærmere vilkår, herunder blant annet salærsats, ansvarsbegrensninger og tidsbruk fremkommer i større detalj gjennom oppdragsbekreftelsen etter advokaten har forstått det slik at klienten ønsker å ansette ham. Når en klient mottar en oppdragsbekreftelse fra advokaten hen har tatt kontakt med, som angir oppdragets art, salærsats og når oppdraget starter, vil en rimelig og naturlig forståelse være at advokaten har en oppfatning om at det er inngått en avtale mellom de to. Dersom klienten er uenig i noen av punktene i en oppdragsbekreftelse sendt til dem, vil de naturligvis ha en adgang til å protestere på dette, og eventuelt gå inn i nærmere forhandlinger.

Dersom klienten forholder seg passiv etter å ha både diskutert saken med advokaten i første runde, og senere mottatt oppdragsbekreftelse med nærmere detaljer rundt oppdraget, må advokaten anses å ha «*rimelig grunn til å tro*» at klienten har akseptert tilbudet. Dette gjelder særlig for det tilfellet advokaten starter å utføre videre arbeid i saken uten protest fra klienten. Konklusjonen på problemstillingen må dermed være at klienten er bundet til å overholde innholdet i oppdragsbekreftelsen.

3.2.3 Oppsummerende bemerkninger

På bakgrunn av drøftelsene og konklusjonene under punkt 3.2.1 og punkt 3.2.2 må advokatbransjens praksis rundt oppdragsbekreftelser anses å medføre avtalerettslig binding for de involverte partene.

Avtale kan også anses å være inngått uten at det foreligger oppdragsbekreftelse mellom partene. Et eksempel på dette er Disiplinærnemndens avgjørelse i ADA-2019-D142. I denne saken hadde klager anført at advokaten ikke hadde krav på betaling for det utførte arbeidet fordi det ikke var utarbeidet oppdragsbekreftelse eller -avtale. Disiplinærnemnden tok utgangspunkt i realiteten i kommunikasjon mellom partene, hvor klager hadde etterspurt skatterettslig bistand, og mottatt slik bistand i den følgende kommunikasjonen. På bakgrunn av dette ble det konkludert at det forelå en avtale mellom partene om juridisk bistand.

Hva gjelder de lege ferenda rundt spørsmålet om den avtalerettslige stillingen til oppdragsbekreftelse, har utvalget i NOU 2015:3 vurdert om det ville være mer hensiktsmessig å stille krav til «*oppdragsavtale*» i sin utredning – altså et krav om skriftlig avtale underskrevet

av begge parter.⁵⁰ På denne måten vil avtalevilkårene være omforent og undertegnet av *begge* partene. Det ble imidlertid uttalt at «*advokatoppdrag ofte [må] påbegynnes umiddelbart. Utvalget mener derfor det er viktig å unngå regler som er for byråkratiske og tungvinte*». På bakgrunn av dette valgte advokatlovutvalget å ikke foreslå et krav om skriftlig avtale med gjensidig signatur.

Det er per dags dato få saker som går for domstolene som omhandler spørsmålet om det inngått bindende avtale mellom advokat og klient. Det er imidlertid uklart om dette er et utslag av at spørsmålet i få tilfeller er særlig tvilsomt, eller om klienter av økonomiske eller andre hensyn lar være å bringe slike saker for domstolene. Som nevnt ovenfor, gjaldt saken ADA-2019-D142 nettopp dette spørsmålet, og det kan tenkes at klienter anser terskelen lavere for å bringe slike saker inn for disiplinærmyndighetene med påstand om å bortfall av salær enn å ta saken til domstolene for å få fastsettelsesdom på at det aldri forelå noen avtale.

Det er i større grad spørsmålet om *innholdet* av avtalen som gjentatte ganger blir brakt inn for domstolene, herunder blant annet spørsmålet om størrelsen av advokatens salær. I de følgende to kapitlene vil utvalgte spørsmål som knytter seg til overprøvingen av advokaters salær bli nærmere gjort rede for og drøftet.

⁵⁰ Se NOU 2015:3 s. 282.

4 Overprøving av salær ved disiplinærorganene

4.1 Kort om disiplinærordningen

Disiplinærordningen for advokater slik vi kjenner den i dag ble vedtatt tilføyd til domstolloven ved lovendringen i 1995 og trådte i kraft ved kongelig resolusjon i 1997.⁵¹ Det følger av domstolloven § 227 første ledd første punktum at «*[d]isiplinærmyndighet overfor advokater utøves av Disiplinærnemnden*». Ordningen er i dag hjemlet i formell lov og forskrift.

Frem til ikrafttredelsen av domstolloven § 227, gjaldt Advokatforeningens disiplinærordning med disiplinærutvalg og disiplinærnemnd som ankeinstans kun for medlemmer av Advokatforeningen.⁵² Klager mot advokater som ikke var medlem av Advokatforeningen ble behandlet av Justisdepartementet i kraft av deres adgang til å tilbakekalle advokaters bevilling.⁵³ Denne ordningen resulterte i et tosporet system som Michelsenutvalget fikk som mandat å evaluere, og vurdere om det var behov for en mer enhetlig klagebehandling.⁵⁴ Utvalget foreslo at det gjeldende tosporede systemet skulle oppheves, og at «*disiplinærmyndigheten [skulle legges] til et frittstående offentlig organ, som er uavhengig både av Justisdepartementet og Advokatforeningen*».⁵⁵ Michelsenutvalgets forslag om en sentral disiplinærnemnd ble tatt til følge av departementet, og vedtatt inn i domstolloven § 227.⁵⁶

Disiplinærorganene består i dag av Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg og Disiplinærnemnden for advokater. Disiplinærnemndens saklige kompetanse følger av dl. § 227 tredje og fjerde ledd og advokatforskriften § 5-3. Det er Disiplinærnemndens oppgave å behandle «*[k]lager over at en advokat har opptrådt i strid med god advokatskikk eller for øvrig i strid med [domstolloven] eller annen lov*». Dette omfatter også behandling av klager om at advokaten har krevd for høyt salær jf. dl. § 227 fjerde ledd. Av Advokatforeningens vedtekter § 13-1 første ledd første punktum følger det at «*[k]lager over at en advokat, som er medlem av Advokatforeningen, skal ha opptrådt i strid med god advokatskikk eller skal ha krevd for høyt salær, kan bringes inn for disiplinærutvalget*».

⁵¹ Se Endringslov til domstolloven m.m. (1995).

⁵² Se NOU 1992:24 s. 7 pkt. 4.3.

⁵³ Se NOU 1992:24 s. 7 pkt. 4.1 og Ot.prp. nr. 39 (1994-95) s. 7.

⁵⁴ Se NOU 1992:24 s. 6 pkt. 2.

⁵⁵ Se NOU 1992:24 s. 12 pkt. 8.2.

⁵⁶ Se Ot.prp. nr. 39 (1994-95) s. 12.

4.1.1 Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg

Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg er et organ som er videreført fra ordningen som gjaldt før opprettelsen av den sentrale Disiplinærnemnden. Etter at departementet ikke så det som nødvendig å opprette regionale disiplinærutvalg i medhold av domstolloven – slik Michelsenutvalget hadde foreslått – ønsket Advokatforeningen likevel å beholde sine lokale disiplinærutvalg.⁵⁷ Disiplinærutvalgene er dermed fortsatt organisert under Advokatforeningen, og er underlagt behandlingsreglene i Advokatforeningens vedtekter og vedtatte behandlingsregler.⁵⁸

Det følger av advokatforskriften § 5-3 tredje ledd første punktum at Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg er første instans ved disiplinære klagesaker rettet mot en advokat som er medlem i Den Norske Advokatforeningen. Saken må dermed avvises av Disiplinærnemnden dersom en advokat som er medlem av Advokatforeningen har blitt klaget inn uten at saken først har blitt behandlet i et av de lokale disiplinærutvalgene.⁵⁹

Advokatforeningens lokale disiplinærutvalg kan også behandle klage mot en advokat som ikke er medlem av foreningen dersom vedkommende advokat ønsker dette jf. advokatforskriften § 5-3 fjerde ledd og Advokatforeningens vedtekter § 13-1 første ledd første punktum. Det følger av Advokatforeningens vedtekter § 13-1 første ledd siste punktum at det kan kreves gebyr for behandling av klager mot advokat som ikke er medlem av Advokatforeningen. Gebyret for behandling av klage mot advokat som ikke er medlem av Advokatforeningen ligger for øyeblikket på 5000 kr.⁶⁰

Avgjørelser fra et av Advokatforeningens disiplinærutvalg kan bringes inn for Disiplinærnemnden av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. advokatforskriften § 5-3 femte ledd.

4.1.2 Disiplinærnemnden for advokater

Disiplinærnemnden er første instans ved klagesaker for advokater som ikke er medlem av Advokatforeningen og som ikke har bedt om behandling i disiplinærutvalget, men ettersom

⁵⁷ Se Ot.prp. nr. 39 (1994-95) s. 12.

⁵⁸ Se Advokatforeningens vedtekter (2020); Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg (2020).

⁵⁹ Dette gjelder likevel ikke dersom klagen ikke er ferdigbehandlet eller avvist innen 6 måneder etter den ble fremsatt for disiplinærutvalget, og dette ikke skyldes klageren eller sakens art jf. advokatforskriften § 5-3 tredje ledd andre og tredje punktum.

⁶⁰ Se Advokatforeningens disiplinærutvalg (2019).

90 % av alle advokater i Norge er medlem av Advokatforeningen, fungerer nemnden oftere som andre instans i disiplinærsaker.⁶¹ Som følge av at Disiplinærnemnden er opprettet med hjemmel i domstoloven § 227, er de underlagt behandlingsreglene som følger av domstoloven og advokatforskriften kapittel 5.

Det følger av domstoloven § 227 fjerde ledd andre punktum at «*Disiplinærnemnden kan pålegge en advokat som har mottatt for høyt salær, å betale det overskytende tilbake*», og det følger videre av fjerde punktum at et slikt pålegg er tvangsgrunnlag for utlegg jf. lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse (tvangsfullbyrdelsesloven – tvangsl.) § 7-2 første ledd bokstav e. Dette til forskjell fra tilsvarende avgjørelser fra Advokatforeningens disiplinærutvalg, med mindre avgjørelsen fra disiplinærutvalget bringes inn for Disiplinærnemnden jf. domstoloven § 227 tredje ledd fjerde punktum.

Det følger av forvaltningsloven § 4 første ledd bokstav b at forvaltningsloven ikke gjelder «*saker som forvaltningsorganet selv behandler eller avgjør i medhold av [...] domstoloven*». Siden Disiplinærnemnden behandler og avgjør saker i medhold av domstoloven § 227, er Disiplinærnemnden unntatt forvaltningslovens regler.⁶² Disiplinærnemndens saksbehandlingsregler er dermed de reglene som følger av domstoloven § 227 og advokatforskriften.

Til forskjell fra Advokatforeningens flere lokale disiplinærutvalg, er det bare én Disiplinærnemnd.

4.2 Disiplinærorganenes behandling av klager over salær

I det følgende vil først de prosessuelle forhold ved en klage over salær til disiplinærorganene behandles, herunder blant annet om disiplinærorganene plikter å avvise en klage uten realitetsbehandling dersom partene har avtalt at advokatens salær ikke skal kunne overprøves. Deretter vil de materielle spørsmål som reises ved realitetsbehandling av en klage over salær til disiplinærmyndighetene behandles, herunder i hvilken grad disiplinærorganene vektlegger om det foreligger oppdragsbekreftelse og eventuelt oppdragsbekreftelsens innhold i saker som gjelder salær. Til slutt vil det gjøres rede for adgangen til å bringe Disiplinærnemndens avgjørelser inn for behandling i domstolene, og hvor langt domstolenes kompetanse strekker

⁶¹ Advokatforeningens årsrapport (2019)

⁶² Se også Woxholth (2018) s. 95.

seg i slike saker. Domstolenes kompetanse til å overprøve Disiplinærnemndens avgjørelser er av betydning for oppgaven ettersom avgjørelsens rettskraft er avhengig av at de ikke blir kjent ugyldig i retten.

4.2.1 Prosessuelt

Det vil tas utgangspunkt i saksbehandlingsreglene som gjelder for behandling av disiplinærklager til Disiplinærnemnden. Bakgrunnen for dette er at det kun er Disiplinærnemndens saksbehandlingsregler som er regulert i lov og forskrift, mens disiplinærutvalgenes saksbehandlingsregler er regulert gjennom Advokatforeningens vedtekter og vedtatte behandlingsregler.⁶³ Reglene er imidlertid i stor grad de samme, og der det foreligger prosessuelle ulikheter av betydning mellom de to disiplinærorganene, vil dette bli nevnt i teksten.

Det første prosessuelle spørsmålet som reiser seg, er hvilken kompetanse disiplinærorganene har til å overprøve en advokats salær dersom advokaten og klienten har avtalt at det ikke skal være adgang til overprøving av det avtalte salæret. Medfører en slik avtale at disiplinærorganene plikter å avvise klagen?

4.2.1.1 Plikter disiplinærorganene å avvise en klage dersom partene har avtalt at advokatens salær ikke skal overprøves?

For å kunne besvare problemstillingen må det avklares i hvilke tilfeller Disiplinærnemnden skal avvise en sak, herunder hvilke prosessuelle forutsetninger som gjelder for behandling av en klage til Disiplinærnemnden. Av domstoloven § 227 første ledd første punktum følger det at «[d]isiplinærmyndighet overfor advokater utøves av Disiplinærnemnden.» En av forutsetningene er dermed at klagen er rettet mot en advokat, og ikke for eksempel mot et advokatfirma.

Hva gjelder klagens innhold følger det av domstoloven § 227 tredje ledd første punktum at «[k]lager over at en advokat har opptrådt i strid med god advokatskikk eller for øvrig i strid med denne eller annen lov, kan bringes inn for Disiplinærnemnden.» Videre i samme ledd følger det av fjerde punktum at det samme gjelder «klager fra klienter som ikke får tilbake salær etter avgjørelser truffet av andre disiplinærorgan.» Av bestemmelsens fjerde ledd første punktum følger det at «Dersom nemnden finner at en advokat har krevd et for høyt salær,

⁶³ Se Advokatforeningens vedtekter (2020); Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg (2020).

fastsetter den hva som er et rimelig og nødvendig salær.» Kompetansen til Disiplinærnemnden er dermed – etter domstolloven – begrenset til disse spørsmålene: Brudd på RGA eller lov, manglende etterlevelse av salæravgjørelse i et annet disiplinærorgan (for tiden omfatter dette kun Advokatforeningens disiplinærutvalg), eller for høyt salær. Lovgiver har imidlertid delegert adgangen til å gi nærmere regler om Disiplinærnemdens virksomhet til Kongen i bestemmelsens femte ledd første punktum.

Det kan ikke leses direkte ut av verken domstolloven eller advokatforskriften *hvem* som kan klage inn en advokat til Disiplinærnemnden. Av advokatforskriften § 5-3 femte ledd følger det at *«[e]n part eller annen med rettslig klageinteresse kan bringe en avgjørelse i et av Advokatforeningens disiplinærutvalg inn for Disiplinærnemnden.»*. Dette gjelder imidlertid direkte kun Disiplinærnemndens overprøving av en avgjørelse fra et av Advokatforeningens disiplinærutvalg. Bestemmelsen må imidlertid tolkes slik at det også gjelder et krav om rettslig klageinteresse ved klage direkte inn til Disiplinærnemnden i saker hvor advokaten ikke er medlem av Advokatforeningen. Dette støttes opp i juridisk teori, hvor det blant annet følger at *«advokatens klienter, andre advokater, motparter og andre som kan sies å ha en rettslig klageinteresse»* kan klage inn en advokat til Disiplinærnemnden.⁶⁴ Hva gjelder klage til Advokatforeningens disiplinærutvalg, følger det direkte av Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg § 5 at saken skal avvises dersom klager ikke har rettslig klageinteresse.⁶⁵

Sak ADA-2019-D28 gjaldt klageinteressen til en motpart, men det uttales av Disiplinærnemnden i den sammenheng at *«[d]et klare utgangspunkt er at klienten har rettslig klageinteresse når klienten klager på sin advokat.»*. Denne uttalelsen illustrerer klientens klare rettslige klageinteresse i saker for disiplinærorganene.

En klage til Disiplinærnemnden kan også avvises dersom den ikke oppfyller de formelle kravene oppsatt i advokatforskriften § 5-4 eller dersom den er åpenbart grunnløs jf. § 5-5 første ledd andre punktum.

Ut fra dette kan det tolkes at klienten som den klare hovedregel har ubetinget rett til å anses å ha rettslig klageinteresse i sak mot sin egen advokat og dermed å få realitetsbehandlet sin klage

⁶⁴ Se Bøhn (2013) s. 968, Woxholth (2018) s. 95, og NOU 2015:3 s. 314.

⁶⁵ Se Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg (2020).

med mindre den er åpenbart grunnløs. En klage om for høyt salær faller klart innenfor Disiplinærorganenes saklige kompetanse, og advokaten i saken er riktig klageobjekt.

Dersom det skal være adgang til å inngå bindende avtale som avskjærer overprøving av advokatens salær, vil det være et utslag av at reglene om disiplinærbehandling i domstolloven og advokatforskriften er deklarasjonelle. Det er imidlertid ingen bestemmelser i domstolloven eller advokatforskriften som uttrykker at det er adgang til å inngå en slik avtale, og reglene må dermed være å anse som preseptoriske.

Konklusjonen på spørsmålet må dermed være at disiplinærorganene ikke plikter å avvise en klage selv om partene har avtalt at advokatens salær ikke skal overprøves.

4.2.1.2 Disiplinærnemndens prosessuelle kompetanse i saker som er brakt inn for domstolene

En ytterligere prosessforutsetning for behandling av en sak i Disiplinærnemnden følger av advokatforskriften § 5-3 siste ledd. Av § 5-3 siste ledd fremgår det at «*[s]aker som er brakt inn for domstolen, [ikke kan] behandles av Disiplinærnemnden i den utstrekning samme spørsmål da også vil komme opp til vurdering i Disiplinærnemnden*». Det samme gjelder Advokatforeningens disiplinærutvalg jf. Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg § 5 andre ledd.⁶⁶ Dette innebærer at disiplinærorganene plikter å avvise en klage mot en advokat dersom spørsmålet klagen omhandler, vil bli behandlet i en sak som er brakt inn for domstolene. Det kan dermed tenkes at en part bringer saken inn for domstolene med den hensikt å unngå behandling av disiplinærorganene. Dette var tilfellet i saken Høyesteretts ankeutvalg behandlet i den tidligere nevnte HR-2019-1948-U.⁶⁷

HR-2019-1948-U gjaldt en sak hvor en klient hadde fått medhold hos et av Advokatforeningens disiplinærutvalg i spørsmål om at advokatens salær var for høyt. Advokatfirmaet påklaget avgjørelsen videre til Disiplinærnemnden, men før saken var behandlet tok advokatfirmaet også ut forliksklage med påstand om fastsettelsesdom om at det innbetalte salæret var rettmessig. Forliksrådet innstilte saken, og advokatfirmaet tok ut stevning til tingretten. Klienten anførte i tingretten at saken måtte avvises som følge av at advokatfirmaet hadde brukt advokatforskriften § 5-3 utelukkende for å avskjære behandling i Disiplinærnemnden, at dette var i strid med bestemmelsens formål, og at det dermed ikke forelå et rettskrav eller reell interesse etter

⁶⁶ Se Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg (2020).

⁶⁷ Se pkt. 2.2.

tvisteloven § 1-3. Klienten vant frem med sitt krav om avvisning i tingretten, men tapte i både lagmannsretten og Høyesteretts ankeutvalg.⁶⁸ I vurderingen av om saken skulle avvises, tok Høyesteretts ankeutvalg i avsnitt 19 til 22 stilling til om «advokatfirmaet [måtte] avvente utfallet av behandlingen i Disiplinærnemnden før saken bringes inn for domstolene». På bakgrunn av at det ikke foreligger uttrykkelig hjemmel for et krav om uttømming av administrative klagemuligheter som prosessforutsetning og at tvistelovsutvalget konkret tok stilling til om en slik prosessforutsetning bør foreligge, men konkluderte negativt, kom Høyesteretts ankeutvalg frem til at saken ikke skulle avvises av domstolene. Saken måtte dermed avvises av Disiplinærnemnden jf. advokatforskriften § 5-3 siste ledd. Det blir imidlertid uttalt i avsnitt 22 at «[d]ette kan fremstå som uheldig», men at det må være en lovgiveroppgave å bestemme en slik prosessforutsetning. Ankeutvalget nevner også i denne sammenheng at en slik prosessforutsetning er foreslått av advokatlovutvalget i NOU 2015:3, men er ikke per dags dato vedtatt av lovgiver.

På bakgrunn av disse kildene har Disiplinærorganene en absolutt plikt til å avvise klager mot advokat som gjelder for høyt salær dersom spørsmålet er brakt inn for domstolene. Det er dermed per dags dato en reell mulighet for en part å unngå behandling av salærspørsmål i Disiplinærnemnden, dersom vedkommende vil foretrekke domstolsbehandling. Det er imidlertid – som nevnt av Høyesteretts ankeutvalg i den ovennevnte saken – foreslått av utvalget i NOU 2015:3 at det skal stilles krav om at den administrative klageadgangen må være uttømt før saken skal kunne bringes inn for domstolene.⁶⁹ Dette vil bidra til at retten til å klage inn en advokat for disiplinærorganene ikke uthules av en praksis hvor advokater velger å stevne parten for retten som et alternativ.

4.2.2 Materielt

I det følgende vil det behandles nærmere hva som inngår i disiplinærorganenes materielle vurderinger i salærsaker.

⁶⁸ Tingrettsdommen er publisert som TOSLO-2019-23212 og lagmannsrettsdommen er publisert som LB-2019-74504.

⁶⁹ Se NOU 2015:3 s. 479 og 505.

4.2.2.1 I hvilken grad skal det legges vekt på om det foreligger oppdragsbekreftelse, og eventuelt oppdragsbekreftelsens innhold ved vurderingen om salæret er «for høyt»?

Av domstolloven § 227 fjerde ledd første punktum følger det at «[d]ersom nemnden finner at en advokat har krevd et for høyt salær, fastsetter den hva som er et rimelig og nødvendig salær». Bestemmelsen innebærer en todelt vurdering. For det første skal Disiplinærnemnden vurdere om advokatens salær er «for høyt» og dersom dette spørsmålet besvares bekræftende, skal Disiplinærnemnden for det andre avgjøre hva som vil være et «rimelig og nødvendig salær» i den konkrete saken. De samme vurderingskriteriene følger av Advokatforeningens behandlingsregler for disiplinærutvalgene § 11 tredje ledd.⁷⁰

I vurderingen av om advokatens salær er «for høyt» inngår reglene for god advokatskikk som omhandler salærberegning, særlig punkt 3.3.1 i RGA hvor det fremkommer at «Klienten har krav på å få opplyst hvordan advokaten har beregnet sitt salær. Salæret skal stå i rimelig forhold til oppdraget og arbeidet som er utført av advokaten». For det første fastslår bestemmelsen i første punktum klientens krav på å få informasjon om hvordan advokaten har beregnet sitt salær. Dette bidrar til å ivareta overprøvsbarheten av det salæret som er krevd, da klienten i større grad kan konkretisere eventuelle innsigelser ved salærberegningen. Det er naturlig å la en eventuell mangel på å gi slike opplysninger tale i klientens favør ved en klage over salær for disiplinærorganene, ettersom advokaten er den profesjonelle part.⁷¹ Det samme fremgår av Disiplinærnemndens praksis og kommentarutgaven til RGA.⁷²

Ordlyden i RGA pkt. 3.3.1 andre punktum fordrer at disiplinærorganet som behandler saken foretar en form for kvalitetsvurdering av arbeidet som er utført av advokaten, for så holde dette arbeidet opp mot det salær advokaten krever i den konkrete saken. På den måten vil disiplinærorganet kunne bestemme om salæret står i «rimelig forhold» til oppdraget og arbeidet utført.

I tillegg til bestemmelsene i domstolloven og advokatforskriften, kommer forskrift 14. november 2012 nr. 1066 om prisopplysninger for varer og tjenester (prisopplysningsforskriften) til anvendelse i forbrukerforhold mellom advokat og klient. Dette

⁷⁰ Se Behandlingsregler for Advokatforeningens disiplinærutvalg (2020).

⁷¹ Dette med forbehold om at klienter i enkelte tilfeller også kan være profesjonell part i kontraktsforhold mellom klient og advokat.

⁷² Se ADA-2012-D41, ADA-2017-D35 og RGA med kommentarer note 3 til pkt. 3.3.1.

fremkommer av en naturlig tolkning av forskriftens § 1 første ledd, hvor det følger at «[f]orskriften gjelder næringsdrivende som er etablert i Norge og selger varer og tjenester til forbruker». Det er også lagt til grunn at forskriften kommer til anvendelse for advokater i disiplinærpraksis. I sak ADA-1999-D16 i Disiplinærnemnden ble det konkludert med at advokaten ikke hadde overtrådt RGA, men nemnden uttalte at «*brudd på [prisopplysnings]forskriften må anses som brudd på god advokatskikk*». Det samme fremgår også av ADA-2001-D98, som behandles nærmere nedenfor. Da sakene ble avgjort gjaldt prisopplysningsforskriften av 28.11.1997 nr. 1382, men anvendelsesområdet må anses å være det samme som någjeldende forskrift av 2012. Det er videre også bred støtte i teorien for denne forståelsen av prisopplysningsforskriftens anvendelsesområde.⁷³ Forskriften gjelder – etter ordlyden i prisopplysningsforskriften § 1 første ledd – ikke for de tilfellene klienten er næringsdrivende eller på annet vis ikke er å anse som forbrukere.

Av prisopplysningsforskriften § 10 første ledd følger det at «[d]en næringsdrivende skal opplyse om de fullstendige prisene på de tjenestene som tilbys» og av bestemmelsens siste ledd følger det at «Den næringsdrivende skal informere om sine betalingsbetingelser *før* det inngås avtale med forbruker» (uthevet her). Forskriften stiller dermed noe høyere krav til tjenesteyter enn RGA pkt. 3.3.1, da det stilles krav om at advokaten skal gi sine prisopplysninger *før* det inngås avtale med forbrukerklienter. Sett i lys av den ovennevnte praksis og juridisk teori, vil det være naturlig å la et eventuelt brudd på prisopplysningsforskriften tale for nedsettelse av salær for advokaten.

For å kort oppsummere det ovennevnte, er det dermed i utgangspunktet to sentrale momenter i disiplinærorganenes salærvurdering. For det første stilles det krav til hvilke opplysninger om salærberegningen som gis til klienten før avtale inngås, og for det andre at salæret som kreves skal stå i «*rimelig forhold*» til oppdraget og arbeidet utført. Bestemmelsene i lov og forskrift gir imidlertid ingen videre anvisning på hva som inngår i vurderingen av om salæret står i «*rimelig forhold*» til oppdraget og arbeidet utført. For å skape et bedre bilde av hva dette innebærer – og oppdragsbekreftelsers betydning for denne vurderingen – må det i det følgende sees nærmere hen til disiplinærorganenes praksis ved behandling av disse spørsmålene.

⁷³ Se RGA med kommentarer note 4 til pkt. 3.3.1, Woxholth (2018) s. 298-299, Den norske Advokatforening (2020) s. 177, NOU 2015:3 s. 280, og NOU 2002:18 s. 63.

Disiplinærnemnden behandlet i sak ADA-2001-D98 en sak hvor advokaten blant annet var klaget inn for salærberegning. Innklagede advokat fikk medhold i disiplinærutvalget for Østfold og Follo, som konkluderte med at salæret lå innenfor «*vanlige normer for advokaters salærberegning*». Klager brakte saken videre inn for Disiplinærnemnden, som konkluderte med at salæret skulle reduseres. I sin vurdering påpekte nemnden at det ikke var utarbeidet oppdragsbekreftelse, men uttalte at – selv om dette «*vil skape klarhet for hva som er avtalt mellom partene*» - er ikke dette et absolutt krav. Likevel ble det vurdert at det er advokaten som må bære risikoen for en eventuell usikkerhet rundt oppdragets utstrekning og form. I denne saken fikk klienten medhold i sitt krav om at advokaten hadde krevd for høyt salær som følge av at det var utført mer arbeid enn avtalt. Denne usikkerheten var blant annet et utslag av at det ikke var utformet oppdragsbekreftelse til klienten, og det førte til at advokatens salær ble redusert fra 40 500 kr til 30 000 kr.

Avgjørelsen ADA-2008-D37 ble avsagt etter at Advokatforeningen hadde vedtatt et pålegg til sine medlemmer om bruk av oppdragsbekreftelse.⁷⁴ I saken ble det uttalt av Disiplinærnemnden at unnlatelse å utarbeide oppdragsbekreftelse «*ikke automatisk er å anse som i strid med Regler for god advokatskikk*», siden Advokatforeningens pålegg om oppdragsbekreftelse ikke er inntatt i RGA. Videre uttaler imidlertid nemnden – i likhet med avgjørelsen behandlet over – at «*[m]anglende oppdragsbekreftelse kan få betydning der hvor det er uenighet mellom partene om hvilken bistand advokaten skal yte og hvilket salær vedkommende er berettiget til i den forbindelse*». Disiplinærnemnden kom – i motsetning til disiplinærutvalget – til at advokaten ikke hadde opptrådt i strid med RGA. Advokatens salær ble imidlertid likevel nedsatt noe etter en gjennomgang av hva som vil være rimelig salær for arbeidet som var utført.

I sak ADA-2019-D44 behandlet Disiplinærnemnden en sak hvor det ikke var utarbeidet oppdragsbekreftelse til klienten. Da klienten hadde fått vite størrelsen på advokatens salærkrav, ble det klart at partene hadde en ulik oppfatning av oppdragets omfang. Disiplinærnemnden satte advokatens salær ned med totalt 10 timer som følge av usikkerheten mangelen på oppdragsbekreftelse medførte. Det ble uttalt at usikkerheten mellom partene «*med sannsynlighet kunne vært avverget dersom det det var inngått en skriftlig oppdragsbekreftelse*». I dette må ligge at Disiplinærnemnden sannsynligvis ikke ville satt ned advokatens salær

⁷⁴ Påbudet ble vedtatt 11. november 2004 jf. Den norske Advokatforening (2020) s. 700.

dersom sakens omfang var tilstrekkelig spesifisert i en oppdragsbekreftelse sendt fra advokaten til klienten ved oppdragets start.

Hva gjelder den rettskildemessige vekten til disiplinærorganenes praksis, er dette nærmere vurdert i rettspraksis. I denne sammenheng må det nevnes at Disiplinærnemnden er et forvaltningsorgan ettersom den er opprettet med hjemmel i domstolloven § 227.⁷⁵ I Rt. 2005 s. 1757 uttaler Høyesterett i avsnitt 45 at forvaltningspraksis – i den konkrete saken praksis fra Trygderetten – må *«tillegges vekt i den utstrekning de kan tas som uttrykk for eller har gitt seg utslag i en fast og konsistent praksis»*. Dette er fulgt opp i Høyesteretts dom HR-2016-2017-A, hvor det uttales i avsnitt 50 at *«en «fast og konsistent» forvaltningspraksis kan ha rettskildemessig betydning»*. Dersom forvaltningspraksis gir uttrykk for en *«fast og konsistent praksis»* vil det dermed styrke praksisens rettskildemessige vekt i motsetning til tilfeller hvor forvaltningspraksis i større grad varierer fra sak til sak.

Høyesterett har også i Rt. 2010 s. 224 uttalt seg konkret om betydningen av praksis fra Disiplinærnemnden som rettskilde. I avsnitt 40 uttaler førstvoterende at *«praksis fra Disiplinærnemnden normalt vil være en rettskilde av vekt når den nærmere forståelse av de ulike regler skal fastlegges. Særlig vil dette være tilfellet dersom en står overfor en rimelig konsistent praksis av noe omfang og over noe tid»*. Praksis fra Disiplinærnemnden må dermed anses å ha en rettskildemessig vekt, særlig der denne praksisen er konsekvent over lengre tid.

De tre ovennevnte sakene fra Disiplinærnemnden er henholdsvis fra 2001, 2008 og 2019, og gir uttrykk for den samme forståelsen av betydningen oppdragsbekreftelser har ved fastsettelsen av salær. Ettersom avgjørelsene fra Disiplinærnemnden gir uttrykk for en *«fast og konsistent praksis»*, vil det være naturlig å legge vekt på dem som rettskilde i dette spørsmålet.

Dersom det ikke foreligger oppdragsbekreftelse mellom advokat og klient, vil dette medføre en større risiko for at advokat og klient har en ulik oppfatning av hva oppdraget innebærer, og hva advokaten skal ha betalt for å utføre arbeidet. På bakgrunn av slutningene trukket fra de ovennevnte kildene og disiplinærorganenes praksis, vil risikoen for en eventuell usikkerhet som oppstår i forbindelse med en manglende oppdragsbekreftelse ligge hos advokaten.

⁷⁵ Det samme er forutsatt i juridisk teori, se Woxholth (2018) s. 93.

4.2.3 Domstolens adgang til overprøving av Disiplinærnemndens vedtak

Det følger av domstolloven § 227 siste ledd at Disiplinærnemndens vedtak ikke kan påklages og at «[s]øksmål mot avgjørelser truffet av Disiplinærnemnden, reises mot staten ved Disiplinærnemnden». Det er dermed adgang til å bringe en avgjørelse truffet av Disiplinærnemnden inn for domstolene ved søksmål. En naturlig språklig forståelse av ordlyden tilsier at domstolene bare skal foreta en rettslig kontroll over nemndens avgjørelse, slik de gjør ved overprøvelsen av andre forvaltningsvedtak.

Høyesterett behandlet i Rt. 2010 s. 224 domstolenes adgang til overprøving av Disiplinærnemndens vedtak. I avsnitt 37 og 38 slutter Høyesterett seg til lagmannsrettens redegjørelse av domstolenes prøvelsesrett i forrige instans. Lagmannsretten hadde oppsummert at

«domstolenes kompetanse til å prøve avgjørelser fra Disiplinærnemnden er som for andre forvaltningsvedtak. Det vil si at retten kan prøve om det foreligger saksbehandlingsfeil, om det er lagt korrekt faktum til grunn og om rettsanvendelsen er korrekt. Rent skjønnsmessige vurderinger og avgjørelser kan settes til side om det foreligger myndighetsmisbruk i form av kvalifisert urimelighet, vilkårlighet eller usaklig forskjellsbehandling»

Det er dermed klart at domstolenes kompetanse til å overprøve vedtak fra Disiplinærnemnden ikke strekker seg lengre enn for andre forvaltningsvedtak. Det ble anført fra staten v/Disiplinærnemndens side at «den konkrete avgjørelse av om en advokat har opptrådt i strid med god advokatskikk, er undergitt fritt skjønn», og at domstolene – siden det er tale om etiske regler – har mindre rom for kontroll. Høyesterett uttalte at det kan være rom for tilbakeholdenhet, men at det ikke er tvilsomt at det er tale om et rettsanvendelsesskjønn som kan prøves for domstolene. Videre ble det uttalt at Disiplinærnemndens praksis vil være en rettskilde av vekt ved slike spørsmål. Det kan tolkes ut fra Høyesteretts utsagn i denne saken at adgangen til domstolskontroll er noe mer begrenset ved kontrollen av vedtak fra Disiplinærnemnden enn ved andre forvaltningsvedtak.

Lagmannsretten behandlet i avgjørelsen publisert som LB-2007-4105 en sak som gjaldt gyldigheten av blant annet Disiplinærnemndens avgjørelse om nedsatt salær. I saken tok lagmannsretten konkret for seg domstolenes prøvelsesadgang i salærsaker. Lagmannsretten fant at «prøvelsesadgangen må være snever også for nemndens avgjørelser om salær» til tross for

at domstolene også har en viss erfaring ved fastsettelse av salær. Begrunnelsen for dette var at Disiplinærnemndens avgjørelser – i motsetning til domstolens avgjørelser – treffes innenfor reglene for god advokatskikk. Lagmannsretten fant etter dette ikke grunnlag for å sette denne delen av Disiplinærnemndens avgjørelse til side. Saken ble videre nektet anke til Høyesterett av Høyesteretts ankeutvalg.⁷⁶ Avgjørelsen har ikke avgjørende rettskildemessig vekt ettersom den er avsagt i lagmannsretten, men illustrerer nærmere domstolenes snevre adgang til overprøving av Disiplinærnemndens vedtak.

⁷⁶ Se HR-2007-1981-U.

5 Overprøving av salær ved nasjonale domstoler

5.1 Rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjøring etter tvisteloven § 3-8

I det følgende underkapittelet vil rettens adgang til å fastsette prosessfullmektigens godtgjøring etter tvl. § 3-8 bli behandlet. Bestemmelsen lyder som følger:

«(1) Parten eller prosessfullmektigen kan be om at retten fastsetter prosessfullmektigens godtgjøring. Ved fastsettingen tas det hensyn til de kostnader det er rimelig å pådra parten ut fra prosessoppdraget, sakens betydning og forholdet mellom parten og prosessfullmektigen.

(2) Begjæring etter første ledd må fremmes innen én måned etter forkynnelse av sakens avgjørelse i vedkommende instans»

Hvem som er «*prosessfullmektig*» i tvistelovens forstand, er nærmere definert i tvl. § 3-3. Oppgaven omhandler i hovedsak salær til advokater og advokatfullmektiger, men ettersom tvl. § 3-8 retter seg mot «*prosessfullmektiger*», som er et videre begrep, vil de samme reglene også gjelde for de andre gruppene prosessfullmektiger som fremkommer av tvl. § 3-3.

Tvl. § 3-8 retter seg mot godtgjørelsen en prosessfullmektig får *i forbindelse med* en sak som er reist for domstolene. Dette kan leses ut av definisjonen av «*prosessfullmektig*» i tvl. § 3-3 og er forutsatt i tvl. § 3-8 andre ledd. Denne begrensningen innebærer at partene kan begjære fastsettelse av godtgjørelse etter denne bestemmelsen *i forbindelse med* en sak for domstolene, men ikke reise selvstendig søksmål om fastsettelse av en advokats salær i forbindelse med et oppdrag utenfor domstolene med grunnlag i tvl. § 3-8. «*Godtgjøring*» omfatter både salær og utgifter.⁷⁷

Domstolene kan på eget initiativ gjøre partene oppmerksom på adgangen til å be om rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjøring. Eksempler på saker der Høyesterett har gjort dette er i Rt. 2010 s. 584, Rt. 2011 s. 780 og HR-2017-2442-U. De to førstnevnte sakene gjør Høyesterett oppmerksom på bestemmelsen på grunnlag av at det beregnede salær er såpass høyt «*i forhold til det arbeid som synes nødvendig i saken*».⁷⁸ I den sistnevnte saken gjør

⁷⁷ Se Ot.prp. nr. 51 (2004-05) s. 374.

⁷⁸ Se avsnitt 71 i Rt. 2010 s. 584 og avsnitt 101 i Rt. 2011 s. 780.

Høyesteretts ankeutvalg i avsnitt 48 oppmerksom på bestemmelsen på grunnlag av at de mener prosessfullmektigen har «gått betydelig ut over hva som kan anses nødvendig» i forberedelsen til ankesaken. Uten at det i disse sakene foreligger en direkte henvisning til § 11-5 i tvisteloven, er det naturlig å anse at disse bemerkningene er et utslag av rettens veiledningsplikt etter denne bestemmelsen, herunder særlig fjerde ledd som gir retten anledning til å oppfordre en part til å ta standpunkt til blant annet «*rettslige spørsmål som synes å være av betydning for saken*».

I det følgende vil det først bli behandlet i hvilken grad partene har en adgang til å avtale at retten prosessuelt skal avvise et krav om fastsettelse av salær. Deretter vil de materielle spørsmål som reiser seg ved en eventuell realitetsbehandling av slike saker bli behandlet.

5.1.1 Prosessuelt

Rettens adgang til å fastsette prosessfullmektigens godtgjøring følger av tvisteloven § 3-8. Av bestemmelsens første ledd første punktum følger det at både parten og prosessfullmektigen selv kan be om dette. Av bestemmelsens andre ledd følger det at en slik begjæring må fremmes innen én måned etter forkynnelse av sakens avgjørelse i vedkommende instans.

En prosessuell problemstilling som reiser seg, er om domstolene plikter å avvise et krav om fastsettelse av prosessfullmektigens godtgjøring dersom det er avtalt mellom partene at salæret ikke skal kunne overprøves.

5.1.1.1 Plikter domstolene å avvise et krav etter tvl. § 3-8 dersom det er avtalt at bestemmelsen ikke skal gjelde?

Etter en naturlig språklig forståelse av bestemmelsens første ledd første punktum kan det tenkes at det er adgang til å avtale at retten skal være avskåret fra å kunne fastsette prosessfullmektigens godtgjøring. Siden det er opp til partene selv å begjære en slik fastsettelse, er det naturlig å forstå at partene seg imellom også skal kunne avtale at fastsettelse *ikke* skal skje. Dette var også tilfellet i tvistemålsloven § 52, som gjaldt frem til ikrafttredelsen av tvisteloven i 2008. Ordlyden er imidlertid ikke entydig om dette.

Det følger av forarbeidene til loven i Ot.prp. nr. 51 (2004-05) side 374 at «*[t]il forskjell fra tvistemålsloven § 52 vil partene ikke kunne avtale at bestemmelsen ikke skal gjelde*». Begrunnelsen for dette er at «*[a]dgang til å inngå slik forhåndsavtale vil kunne tenkes å gjøre*

formålet med bestemmelsen illusorisk og redusere det vern som lovforslaget bør gi mot urimelige salærkostnader». Det samme fremkommer av juridisk litteratur.⁷⁹

I kjennelsen inntatt i Rt. 2015 s. 739 behandlet Høyesteretts ankeutvalg spørsmålet om adgangen til å avtale unntak fra tvl. § 3-8. I saken viste ankeutvalget blant annet til at bestemmelsen var deklatorisk da den var inntatt i tvistemålsloven § 52, men at lovgiver bevisst hadde endret regelen til å være preseptorisk jf. lovens forarbeider. Ankeutvalget konkluderte med at det ikke var adgang til å avtale at bestemmelsen ikke skulle gjelde.

Kåre I. Moljord – nåværende leder og talsperson for Advokatforeningens disiplinærutvalg – argumenterte i en artikkel fra 2011 for at det fortsatt skal være en adgang til å avtale at retten ikke kan fastsette advokatsalæret.⁸⁰ Med grunnlag i de reelle hensyn som lå til grunn i tvistemålsloven § 52 og rettspraksis knyttet til bestemmelsen, uttaler han at lovgiver burde ha vært mer uttrykkelig i bestemmelsens ordlyd og forarbeider dersom de ønsket at domstolene skulle ha vært uhindret av partenes avtaler. Moljord avslutter imidlertid resonnementet med å fortelle at ordlyden er uklar, erkjenner at forarbeidene trekker i motsatt retning, og at *«løsningen er derfor usikker»*. Artikkelen ble skrevet før kjennelsen til Høyesteretts ankeutvalg inntatt i Rt. 2015 s. 739 ble avsagt, og det er dermed ikke mulig å anslå hvordan Moljord ville konkludert dersom han skulle tatt denne kjennelsen til betraktning. Dette må anses å svekke artikkelens rettskildemessige vekt.

I en tvist som gjelder salærkravet en advokat har mot sin klient, foreligger det fri rådighet over kravet. Det klare utgangspunkt er også at partene har avtalefrihet når det gjelder fastsettelse av salærkravet til advokaten.

Prinsippet om avtalefrihet og det faktum at det er fri rådighet over gjenstanden i saken taler for at det skal være adgang til å avtale unntak fra bestemmelsen. Moljords artikkel gir også uttrykk for at det bør foreligge en slik adgang. De klare uttalelsene i forarbeidene og etterfølgende rettspraksis som taler i motsatt retning må imidlertid få avgjørende vekt. Domstolene skal dermed ikke avvise en begjæring om fastsettelse av godtgjørelse selv om partene har inngått avtale om at godtgjørelsen ikke skal kunne overprøves.

⁷⁹ Se Skoghøy (2017), s. 1378 og Schei mfl. (2013) s. 126.

⁸⁰ Se Advokatforeningens disiplinærutvalg (2019); Moljord (2011).

5.1.2 Materielt

Tvl. § 3-8 første ledd andre punktum inneholder de materielle momentene som domstolene skal ta hensyn til ved fastsettelse av godtgjørelse etter bestemmelsen. Av bestemmelsen følger det at når spørsmålet behandles i domstolene skal det tas «*hensyn til de kostnader det er rimelig å pådra parten ut fra prosessoppdraget, sakens betydning og forholdet mellom parten og prosessfullmektigen*». Det følger dermed av ordlyden at salæret skal være «*rimelig*» i lys av tre sentrale momenter.

Det første momentet er hvilke kostnader det er «*rimelig å pådra parten ut fra prosessoppdraget*». Etter ordlyden legger dette momentet opp til at domstolen holder advokatens totale salær opp mot omfanget og eventuelt kvaliteten av det utførte arbeidet.

Det andre momentet er hvilke kostnader det er «*rimelig å pådra parten ut fra [...] sakens betydning*». Etter ordlyden legger dette momentet opp til en vurdering av hvilken betydning saken har for klienten, og hvilket salær som vil være rimelig å kreve sett i lys av dette. I denne sammenheng må det vurderes om advokaten for eksempel har brukt unødvendig mange ressurser for å forsøke oppnå et positivt resultat i en sak som omhandler relativt lave summer eller andre krav av lav betydning.

Det tredje og siste momentet er hvilke kostnader det er «*rimelig å pådra parten ut fra [...] forholdet mellom parten og prosessfullmektigen*». I ordlyden «*forholdet mellom parten og prosessfullmektigen*» inngår blant annet avtaler inngått mellom parten og prosessfullmektigen, hvor innholdet i en eventuell oppdragsbekreftelse vil stå sentralt.⁸¹ Annen korrespondanse og adferd mellom partene vil også være naturlig å legge vekt på i dette momentet.

Forarbeidene til tvisteloven presiserer nærmere hva som vil være relevant i vurderingen av hvilken godtgjøring som vil være «*rimelig*» å pådra parten. Det følger av Ot.prp. nr. 51 (2004-05) s. 374 at «*[r]etten må i sin vurdering ta hensyn til den avtale som er inngått om prosessfullmektigens oppdrag og hvordan den er kommet i stand, herunder om prosessfullmektigen er bedt om å foreta undersøkelser ut over det som er nødvendig for saken*». Domstolen må dermed ta hensyn til innholdet i en eventuell oppdragsbekreftelse dersom det foreligger. Dersom det ikke foreligger oppdragsbekreftelse, men bare muntlig avtale om

⁸¹ Se punkt 3.2 for nærmere redegjørelse av oppdragsbekreftelsers avtalerettslige stilling.

oppdraget, vil det være naturlig at det er advokaten – som den profesjonelle part – som må bære risikoen av tvil rundt omfanget av oppdraget og salæret.

Videre følger det av samme side i de samme forarbeidene at «*retten [må] ta utgangspunkt i de normer som gjelder for salærberegning, og foreta en konkret helhetsvurdering der det tas hensyn til de momenter som er nevnt i annet punktum*». Der det siktes til «*de normer som gjelder for salærberegning*» vil RGA og advokatforeningens salærveiledning ha stor betydning.⁸² Som følge av at bestemmelser i RGA har betydning i slike spørsmål, kan det også være aktuelt å bringe inn avgjørelser fra disiplinærorganene ved tolkningen av RGAs bestemmelser.⁸³

Det må imidlertid påpekes at RGA ikke kan anses som en ramme for domstolenes behandling av salærspørsmålet. Dette ble konstatert av Høyesteretts ankeutvalg i Rt. 2001 s. 536, hvor saken gjaldt oppnevning av medforsvarer i Orderudsaken. Spørsmålet var om oppnevningen av medforsvareren var utilrådelig som følge av at han hadde kontorfellesskap med forsvarere til de andre tiltalte. Ankeutvalget hadde først i Rt. 2001 s. 465 uttalt at RGA bør «*tillegges stor vekt*», men spesifiserte dette i den foreliggende saken hvor de uttalte at kjennelsen ikke kan forstås slik at «*reglene om god advokatskikk danner rettslige skranker for det skjønn som skal utøves*». Saken gjaldt oppnevning av medforsvarer – ikke salær – men dette må leses som en generell uttalelse om forståelsen av domstolenes anvendelse av RGA som rettskilde.

Tvl. § 3-8 er relativt sjeldent påberopt, og er dermed relativt sjeldent gjenstand for omfattende prøving i Høyesterett. Det foreligger imidlertid noe praksis fra de siste år som vil kunne ha betydning for tolkningen av bestemmelsen.

I Rt. 2010 s. 410 behandlet Høyesteretts ankeutvalg en sak som gjaldt rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjørelse etter tvl. § 3-8. Faktum var at en advokat hadde fakturert 34 400 kr i salær for utarbeidelse av anketilsvar til Høyesterett. Utvalget gjengir i avsnitt 9 ordlyden, forarbeidene og tidligere praksis fra tvistemålsloven § 52 som legger til grunn at «*[p]rosessfullmektigen skal ha betalt i forhold til arbeidsinnsats og de kutymer og den praksis som foreligger for beregning av salæret. Normen i forhold til klienten er en noe annen enn hva som er nødvendige utgifter etter § 176*».⁸⁴ Utvalget går i avsnitt 10 til 13 videre til

⁸² Se NOU 2002:18 s. 62 og NOU 2015:3 s. 285 om advokatforeningens salærveiledning som retningsgivende bransjenormer. Dette er også gjort nærmere rede for under oppgavens punkt 2.2.

⁸³ Se Rt. 2010 s. 224 avsnitt 40.

⁸⁴ Se Rt. 2006 s. 927 avsnitt 18.

subsumsjonen, hvor det i avsnitt 10 legges til grunn at det dreier seg om et «normaloppdrag», da det ikke er «gitt opplysninger om omfanget av prosessoppdraget». Dette innebærer at «klientene ikke har anmodet om innsats ut over det som var nødvendig for å ivareta deres interesser på en forsvarlig måte». Ved å legge dette til grunn, impliserer utvalget at det kunne ha vært rom for et høyere salærnivå dersom en slik anmodning var nærmere spesifisert på forkant. Siden dette ikke ble gjort, legges terskelen noe lavere for å redusere advokatens salær. Utvalget legger i avsnitt 11 vekt på at advokaten var prosessfullmektig også under lagmannsrettens behandling, og at det dermed ikke var rimelig å fakturere 10 ½ time til vurdering av anførsler og tilsvaret til Høyesterett. Utvalget konkluderer i avsnitt 13 at salæret er for høyt, og reduserer det fra 34 400 kr til 17 625,70 kr inkludert merverdiavgift og utgifter. Dette innebærer en reduksjon på nesten halvparten av den opprinnelige summen.

I Rt. 2011 s. 979 behandlet Høyesterett spørsmålet om fastsettelse av prosessfullmektigens godtgjøring etter tvl. § 3-8. Faktum var at advokaten i saken hadde fakturert for 660 212 kr eksklusive merverdiavgifter for til sammen 359,5 timer for saksforberedelsen til en sak for Høyesterett. Klienten ønsket – etter å ha blitt gjort oppmerksom på adgangen til dette av Høyesterett – at retten skulle fastsette advokatens godtgjøring. I avsnitt 15 gjør Høyesterett rede for den samme forståelsen av tvl. § 3-8 som i Rt. 2010 s. 410, og fortsetter til subsumsjonen i avsnitt 16 til 19. I avsnitt 16 sammenligner Høyesterett først advokatens salær med salærkravet til motpartens prosessfullmektig i den bakenforliggende rettssaken, som var 250 000 kr fordelt på 74 timers arbeid. Høyesterett legger imidlertid til grunn i avsnitt 17 at det høye timetallet – og dermed høye salærkravet – må sees i sammenheng med at klienten hadde uttrykt et ønske om at det «skulle gjøres et grundig arbeid i anledning ankesaken». Dette i motsetning til Rt. 2010 s. 410, hvor det ble lagt til grunn at det forelå et «normaloppdrag». Videre ble også klienten holdt orientert om kostnadene ved arbeidet som ble utført. I avsnitt 18 gjør Høyesterett det først gjeldende at sakens prinsipielle art gjorde det naturlig å regne med at saken ville være tidkrevende for prosessfullmektigen, men kommer frem til at det fortsatt er krevd et for høyt salær. Salæret blir redusert fra 660 212 kr til 525 000 kr uten merverdiavgift. Selv om salæret ble satt ned, må det ut fra Høyesteretts uttalelser i denne dommen legges til grunn at salæret ville ha blitt redusert ytterligere, hadde ikke prosessfullmektigen blitt bedt om å gjøre et «grundig arbeid» og dersom han ikke hadde holdt klienten orientert om kostnadsnivået gjennom prosessen.

Det er svært stor forskjell i salærnivåene i de to Høyesterettssakene behandlet ovenfor. De forholdsmessige reduksjonene i de to sakene er imidlertid også svært ulike. I den første saken

ble godtgjørelsen redusert til nesten halvparten, mens i den andre ble den redusert med omtrent 20 prosent. Høyesterett bygger på samme forståelse av regelen i § 3-8 i begge sakene, men reduserer salæret i ulik grad. Det kan tolkes ut fra Høyesteretts uttalelser i subsumsjonen at årsaken til dette, er at det blir lagt stor vekt på hva som fremgår av avtalen mellom advokaten og klienten, hvilke forventninger klienten har til arbeidet og om klienten er holdt oppdatert om salærnivået. I den siste saken hadde advokaten i langt større grad handlet ut ifra en dokumentert forventning om grundighet enn i den første, og salæret ble redusert deretter. Det følger av advokatforeningens pålegg om bruk av oppdragsbekreftelser at oppdragsbekreftelsen skal «angi oppdragets art og antatt omfang».⁸⁵ I oppdragets «art og antatt omfang» er det naturlig at partenes forventninger til advokatens grundighet og tidsforbruk inngår. På bakgrunn av dette vil oppdragsbekreftelser og deres innhold i stor grad ha betydning i den materielle vurderingen av spørsmålet om fastsettelse av salær etter tvl. § 3-8.

5.1.3 Oppsummerende bemerkninger

Etter gjennomgangen over, kan det fastslås at oppdragsbekreftelser og deres innhold vil ha betydning for å fastslå intensjonene og forventningene mellom prosessfullmektig og klient. Siden adgangen til å kreve fastsatt godtgjørelse er en rett som ligger hos både prosessfullmektig og klient, vil det i teorien være mulig for en prosessfullmektig å kreve at retten fastsetter hans eller hennes egen godtgjørelse til noe høyere enn det som er avtalt. Det er imidlertid vanskelig å se at dette vil aktualisere seg, da regelen blant annet har som formål å virke prisdempende for advokattjenester.⁸⁶

Et spørsmål som reiser seg etter retten har fastsatt godtgjøringen til et lavere beløp enn det som følger av avtalen mellom klient og prosessfullmektig, er hvilken betydning denne avgjørelsen har for partene. Høyesteretts ankeutvalg kom i HR-2020-1257-U til at dette spørsmålet avhenger av om klienten på forhånd har tilbakeholdt beløpet som overstiger det retten har fastsatt etter tvl. § 3-8. Saken gjaldt fastsetting av godtgjørelse etter tvl. § 3-8, og godtgjørelsen ble satt ned fra 274 357,50 kr til 40 000 kr. Begge beløp inkludert merverdiavgift. I den foreliggende saken, hadde imidlertid klienten allerede betalt inn 119 719 kr til advokaten, så det ble anført at utvalget skulle pålegge advokaten en tilbakebetalingsplikt på beløpet som oversteg den godtgjørelsen som var fastsatt av retten. På dette punktet kom imidlertid

⁸⁵ Se Den norske advokatforening (2020) s. 700.

⁸⁶ Se Ot.prp. nr. 51 (2004-05) s. 53.

ankeutvalget i avsnitt 23 av avgjørelsen til at verken ordlyden eller de øvrige rettskildene ga holdepunkter til at retten kunne pålegge tilbakebetaling. I samme avsnitt sammenligner utvalget bestemmelsen i tvisteloven med domstoloven § 227 fjerde ledd hvor det fremgår at Disiplinærnemnden – til forskjell fra domstolens adgang etter tvl. § 3-8 – har adgang til å pålegge tilbakebetaling av for mye betalt salær. Ankeutvalget uttalte seg ikke om hensiktsmessigheten av at det ikke var adgang for å pålegge tilbakebetaling, men sammenligningen med domstoloven § 227 kan tolkes som en merknad til lovgiver om å vurdere om denne forskjellen er tilsiktet. Som resultat av at det ikke var adgang til å pålegge tilbakebetaling av salæret, ble advokaten sittende igjen med 79 719 kr mer enn det retten hadde fastsatt som rimelig.

Typetilfellet – som illustrert i avgjørelsen over – hvor en klient har betalt løpende salær, men krever at retten fastsetter advokatens godtgjøring til et lavere beløp enn det som allerede er innbetalt, blir ikke problematisert i forarbeidene. Konklusjonen til ankeutvalget følger klart nok av ordlyden, og ettersom spørsmålet ikke er behandlet i forarbeidene, er det uklart om dette var et bevisst valg fra lovgiver eller ikke. Det fulgte heller ingen adgang for tilbakebetaling etter ordlyden i tvistemålsloven § 52, som er forløperen til tvl. § 3-8. Etter ankeutvalgets uttalelser i HR-2020-1257-U er det ikke tvil om at rettstilstanden i dag er at tvl. § 3-8 ikke innebærer en hjemmel for å pålegge tilbakebetaling av for høyt innbetalt salær.

Som følge av den gjeldende rettstilstanden i spørsmålet, vil det være aktuelt å vurdere om dagens ordning i tilstrekkelig grad ivaretar bestemmelsens formål. Den følgende fremstillingen under dette punktet er rettspolitisk.

Det følger av forarbeidene til loven at formålet bak disse reglene, blant annet er «*at domstolene skal kunne påvirke kostnadsnivået*».⁸⁷ Et annet formål er at en adgang for domstolene å ta stilling til salærspørsmålet, vil kunne virke tid- og ressursbesparende siden partene ikke vil bli tvunget til å bringe saken inn for disiplinærorganene.⁸⁸ Dersom tvisteloven § 3-8 skal fungere som et tilstrekkelig alternativ til behandling i disiplinærorganene, bør domstolene ha en adgang til å ilegge prosessfullmektiger tilsvarende pålegg som Disiplinærnemnden. Ettersom domstolene – i motsetning til Disiplinærnemnden – ikke har adgang til å pålegge en

⁸⁷ Se Ot.prp. nr. 51 (2004-05) s. 53. Formålet gjelder også for tvl. § 20-5, men disse reglene vil ikke bli behandlet ettersom det er avgrenset mot dem under punkt 1.2.

⁸⁸ Se Ot.prp. nr. 51 (2004-05) s. 53.

tilbakebetalingsplikt, strekker ikke tvisteloven § 3-8 til som et fullstendig alternativ til behandling i disiplinærorganene. Slik bestemmelsen står i dag, vil enhver klient som har betalt løpende regninger til sin advokat være avskåret fra å kreve tilbake det beløpet de har betalt for mye.⁸⁹

Domstolene ser seg i en rekke saker nødt til å gjøre partene oppmerksom på adgangen til å kreve godtgjøringen fastsatt etter tvl. § 3-8.⁹⁰ Det er nærliggende å legge til grunn at dette er fordi klienten enten ikke er klar over at salæret er urimelig høyt, eller at klienten ikke hadde kunnskap om adgangen til å kreve at retten fastsetter salæret. Når man får kunnskap om en slik adgang først *etter* at rettssaken er ferdig, hjelper ikke dette stort dersom man har betalt regningene sine, og domstolenes kontroll over salæret vil dermed fremstå kunstig. Ut fra lovens forarbeider, fremstår det – som nevnt tidligere – som at lovgiver ikke har problematisert dette typetilfellet, og den manglende retten til tilbakebetaling har dermed ikke blitt begrunnet. På den andre siden vil en adgang til tilbakebetaling gå på bekostning av prosessfullmektigens forventning om at klienten har akseptert det salærnivået som er innbetalt. Dette kan imidlertid ikke tillegges avgjørende vekt, da dette uansett vil være et moment domstolene kan ta stilling til ved spørsmålet om det skal pålegges tilbakebetaling. Prosessfullmektigen er ofte den profesjonelle part i klientforhold, og det ligger nærmere å legge risikoen for usikkerhet rundt godtgjørelsens størrelse på hen.

Domstolene har et godt innblikk i hvor det normale salærnivået ligger i saker som går for domstolen. Dette får de blant annet gjennom deres behandling av prosessfullmektigers kostnadsoppgaver etter tvl. kapittel 20. Reglene rundt fastsettelsen av saksomkostninger er – som nevnt under punkt 1.3 – ulike fra reglene om fastsettelse av godtgjørelse etter tvl. § 3-8, men rettens behandling av disse sakene vil fortsatt bidra til å gi dommerne bred kunnskap om salærnivået blant advokater. Domstolen er dermed godt egnet til å foreta slike vurderinger.

Den beste ordningen for å ivareta bestemmelsens formål som nedfelt i forarbeidene, vil være at domstolene – på lik linje med Disiplinærnemnden – gis adgang til å pålegge at det overskytende betales tilbake dersom det fastsettes en godtgjørelse som er lavere enn det som allerede er innbetalt. På denne måten vil tvl. § 3-8 i langt større grad fungere som et egnet alternativ til

⁸⁹ Se HR-2020-1267-U.

⁹⁰ Se Rt. 2010 s. 584, Rt. 2011 s. 780 og HR-2017-2442-U.

disiplinærbehandling, og rettsstillingen til parter som ikke på forhånd har kunnskap om regelen i tvl. § 3-8 vil styrkes betraktelig.

6 Salærfastsettelse etter foreslått advokatlov NOU 2015:3

Det har gjentatte ganger i denne oppgaven blitt vist til utredningen NOU 2015:3. Der utredningen har blitt vist til tidligere, har den i all hovedsak blitt brukt som tolkningsmoment i vurderingen av hva som i dag er gjeldende rett. I tillegg til å gjennomgå gjeldende rett, fikk utvalget bak utredningen som mandat å «foreslå revideringer av regelverket for å tilpasse det til dagens advokatrolle».⁹¹ Det ble dermed foreslått en «Lov om advokater og andre som yter rettslig bistand» i utvalgets utredning.⁹² Lovforslaget inneholder blant annet en revidert disiplinærordning underlagt et nytt organ kalt «Advokatnemnda».⁹³ Det foreslås også å opprette en meklingsordning for behandling av tvister som gjelder kontraktsforholdet mellom forbrukere og advokater.⁹⁴ Meklingsordningen er foreslått organisert under ett nytt organ kalt «Advokatsamfunnet».⁹⁵ Det er imidlertid ikke nødvendig i denne oppgaven å gå nærmere inn på Advokatsamfunnets organisering og oppgaver, annet enn at meklingsordningen er underlagt dette organet.

I lovforslaget har det også – i § 38 – blitt foreslått å lovfeste salærnormer i en egen bestemmelse. For denne oppgaven er bestemmelsens andre ledd det mest aktuelle. Av bestemmelsens andre ledd fremgår det i første punktum at «[a]dvokaten kan kreve avtalt salær», og videre i andre punktum at advokaten likevel ikke kan «kreve et høyere salær enn det som er forholdsmessig ut fra oppdraget og arbeidet som er utført av advokaten». Bestemmelsen skiller seg fra domstollovens § 227 fjerde ledd ved at den i første punktum stadfester at avtalefrihet er utgangspunktet. Den bærer også en mer atferdsregulerende karakter ved at den er utformet noe mer generelt enn domstolloven § 227 fjerde ledd, som konkret retter seg mot Disiplinærnemndens kompetanse til å fastsette salæret der det er krevd for høyt salær. På denne måten bærer lovforslaget § 38 andre ledd flere likhetstrekk med RGA punkt 3.3.1 enn domstolloven § 227 fjerde ledd. Det er nærliggende å legge til grunn at lovforslaget § 38 vil stå sentralt ved behandlingen av salærsaker for meklingsordningen og Advokatnemnda.

Lovforslaget har – i skrivende stund – ikke i sin helhet blitt behandlet i Stortinget, men departementet har som målsetting å fremme den som proposisjon for Stortinget i løpet av våren

⁹¹ Se NOU 2015:3 s. 15.

⁹² Se NOU 2015:3 s. 489 flg.

⁹³ Se NOU 2015:3 s. 359-362 for utvalgets nærmere drøftelser i opprettelsen av Advokatnemnda.

⁹⁴ Se NOU 2015:3 s. 379-385 for utvalgets nærmere drøftelser i opprettelsen av meklingsordningen.

⁹⁵ Se NOU 2015:3 s. 346-358 for utvalgets nærmere drøftelser i opprettelsen av Advokatsamfunnet.

2021.⁹⁶ Siden målsetningen er at dette lovforslaget skal behandles i Stortinget i nærmeste fremtid, vil det være naturlig å inkludere en oversikt over hvilke regler som vil gjelde dersom det skulle bli vedtatt. I det følgende vil det kort gjøres rede for noe av innholdet i utredningen sett i lys av de spørsmål som blir reist i denne oppgaven. Det presiseres igjen at den følgende gjennomgangen baserer seg på regler som ikke ennå er vedtatt av Stortinget, og er derfor ikke utslag for gjeldende rett.

6.1 Behandling av salærspørsmål i Advokatsamfunnets meklingsordning for forbrukere

I NOU 2015:3 foreslås det – som nevnt over – å opprette en meklingsordning for behandling av tvister som gjelder kontraktsforholdet mellom forbrukere og advokat, herunder blant annet salærfastsettelse. Årsaken til dette er at verken dagens ordning i Disiplinærnemnden eller behandling i det foreslåtte organet Advokatnemnda vil oppfylle kravene som stilles til adgang til alternativ tvisteløsning for forbrukere som stilt opp i direktiv 2013/11/EU vedtatt av Europaparlamentet og Rådet for Den europeiske union.⁹⁷

Meklingsordningen er regulert i lovforslaget kapittel 10, hvor det fremgår av § 89 første ledd første punktum at den gjelder ved «*kontraktstvister i klientforhold mellom forbrukere og advokater*», og videre av andre punktum at det er forbrukeren i klientforholdet som har en rett til å benytte seg av ordningen. Dette tilsier at en advokat i et klientforhold ikke kan bringe en sak inn for meklingsordningen for å inndrive utestående salær fra sin klient.⁹⁸ I «*kontraktstvister*» inngår blant annet salærtvister.⁹⁹

Underveis i meklingsordningen skal det forsøkes å nå en minnelig løsning jf. lovforslaget § 92 andre ledd første punktum. Dersom det ikke nås en minnelig løsning har mekleren bare adgang til å treffe avgjørelse i saken dersom begge partene har samtykket til det og dersom mekleren finner det «*ubetenkelig*» jf. § 98 første ledd første punktum. Eksempler på årsaker til at mekleren kan unnlate å treffe en avgjørelse er at sakens kompleksitet tilsier det, eller dersom det er fare for at forbrukeren lider rettstap som følge av manglende rettslig bistand.¹⁰⁰ Det følger videre av § 98 siste punktum at dersom det avsies avgjørelse i saken, og fristen for rettslig overprøving er

⁹⁶ Musæus (2020).

⁹⁷ Se NOU 2015:3 s. 366.

⁹⁸ Direktiv 2013/11/EU tilsier heller ikke at advokaten skal ha en klageadgang mot sin klient i slike saker, se NOU 2015:3 s. 381.

⁹⁹ Se NOU 2015:3 s. 381.

¹⁰⁰ Se NOU 2015:3 s. 383.

utløpt, har avgjørelsen virkning som rettskraftig dom med mindre partene har avtalt noe annet på forhånd. Dette innebærer at reglene i tvl. §§ 19-13 til 19-15 kommer til anvendelse, og at et eventuelt krav i avgjørelsen vil være gjenstand for tvangsfullbyrdelse jf. tvl. § 19-13 første ledd.

Et annet alternativ dersom partene ikke når minnelig løsning er at saken oversendes til Advokatnemnda jf. lovforslaget § 97. Dette gjelder bare spørsmål om nedsettelse eller bortfall av salær dersom saken «reiser spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller dersom andre særlige grunner tilsier at den bør behandles av Advokatnemnda» jf. bestemmelsens andre punktum. Siden det stilles krav om at «andre særlige grunner» foreligger, økes terskelen noe for oversendelse. Av utvalgets egne merknader til bestemmelsen følger det at «særlige grunner» krever kvalifisert grunnlag for oversendelse og vil for eksempel foreligge dersom advokaten burde ha strekt seg lengre i meklingen.¹⁰¹

6.2 Behandling av salærspørsmål i Advokatnemnda

Advokatnemndas kompetanse i behandlingen av salærspørsmål følger av lovforslaget § 67 tredje ledd. Av bestemmelsen følger det at advokatnemnda «kan avgjøre saker om salærfastsettelse oversendt fra Advokatsamfunnets meklingsordning for forbrukere etter § 97». Dermed er den eneste adgangen Advokatnemnda har til å avgjøre saker om salærfastsettelse, de sakene som blir oversendt fra meklingsordningen. Dette til forskjell fra den nåværende ordningen hvor Disiplinærnemnden har selvstendig kompetanse til å fastsette salær i enkeltsaker etter domstolloven § 227 fjerde ledd. Denne ordningen er tilsiktet fra utvalgets side, da det ble vurdert som ikke hensiktsmessig å opprettholde en parallell salærklageordning for Advokatnemnda i tillegg til Advokatsamfunnets meklingsordning for forbrukere.¹⁰²

Advokatnemndas behandling av saker om salærfastsettelse er nærmere regulert i lovforslaget § 72. Av bestemmelsens første ledd andre punktum følger det at nemnda kan avvise saken uten nærmere begrunnelse, dersom de finner at saken ikke bør tas opp til behandling. Dette kan for eksempel være dersom nemnda ikke deler meklerens syn på at saken fyller vilkårene til oversendelse av sak til Advokatnemnda etter § 97.¹⁰³ Det følger av lovforslaget § 72 andre ledd at dersom nemnda bestemmer at advokatens salær skal nedsettes eller falle bort, kan advokaten

¹⁰¹ Se NOU 2015:3 s. 484.

¹⁰² Se NOU 2015:3 s. 366.

¹⁰³ Se NOU 2015:3 s. 384.

pålegges å tilbakebetale beløpet. En slik avgjørelse om tilbakebetaling har tvangskraft jf. bestemmelsens andre ledd første punktum.

Til tross for at Advokatnemnda ikke kan behandle salærsaker uten oversendelse fra meklingsordningen etter lovforslagets § 97, har de mulighet til å ilegge advokater nedsettelse eller bortfall av salær som en disiplinær reaksjon etter § 69 tredje ledd fjerde punktum. En slik nedsettelse som fører til et tilbakebetalingskrav, har også tvangskraft jf. bestemmelsens siste punktum. En avgjørelse om salærnedsettelse eller -bortfall etter § 69 tredje ledd fjerde punktum skiller seg fra salærfastsettelse etter § 72 ved at det klassifiseres som en disiplinær reaksjon som følge av at advokaten har overtrådt regler i eller gitt i medhold av loven jf. § 69 tredje ledd første punktum, herunder blant annet RGA. Reaksjonen er dermed ikke nødvendigvis et resultat av at advokaten har krevd et for høyt salær slik som regelen i § 72, men et utslag av Advokatnemndas rolle som disiplinærorgan. Advokatnemnda kan ikke bestemme over salærfastsettelsen på grunnlag av § 69 uten at det ilegges en disiplinærreaksjon. Dette er forutsatt i lovforslagets ordlyd, og følger av utvalgets drøftelser tidligere i utredningen.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Se NOU 2015:3 s. 366.

Kilderegister

Lover og lovvedtak

Norske Lov – NL	Lov 15. april 1687 Kong Christian Den Femtis Norske Lov.
Domstolloven – dl.	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.
Tvistemålsloven – tvml.	Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (opphevet).
Avtaleloven – avtl.	Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer.
Forvaltningsloven – fvl.	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.
Tvangsfullbyrdelsesloven – tvangsl.	Lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse
Endringslov til domstolloven m.m. (1995)	Lov 01. september 1995 nr. 60 om endringer i domstolloven m.m. (disiplinær- og tilsynsordninger for advokater).
Tvisteloven – tvl.	Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister.
Eiendomsmeglingsloven – emgll.	Lov 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling.

Forskrifter

Advokatforskriften	Forskrift 20. desember 1996 nr. 1161 til domstolloven kapittel 11.
Forskrift om salær fra det offentlige til advokater m.v. (1997)	Forskrift 03. desember 1997 nr. 1441 om salær fra det offentlige til advokater m.v. (Salærforskriften).

Endring i advokatforskriften (2002)	Forskrift 8. mars 2002 nr. 257 om endring i forskrift til domstolloven kapittel 11 (Advokatforskriften).
Prisopplysningsforskriften	Forskrift 14. november 2012 nr. 1066 om prisopplysninger for varer og tjenester.

For- og etterarbeider

NOU 1992:24	NOU 1992:24 Behandling av klager på advokater mv.
NOU 2002:18	NOU 2002:18 Rett til rett. En vurdering av konkurranseforholdene i markedet for juridiske tjenester.
NOU 2015:3	NOU 2015:3 Advokaten i samfunnet. Lov om advokater og andre som yter rettslig bistand.
Ot.prp. nr. 63 (1917)	Ot.prp.nr.63 (1917) Om utfærdigelse av en lov om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer.
Ot.prp. nr. 39 (1994-95)	Ot.prp.nr.39 (1994–1995) Om lov om endringer i domstolloven mm (disiplinær- og tilsynsordninger for advokater).
Ot.prp. nr. 51 (2004-05)	Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Avgjørelser

Høyesterett

Rt. 1991 s. 1171
Rt. 2000 s. 1948
Rt. 2001 s. 1288
Rt. 2001 s. 465
Rt. 2001 s. 536
Rt. 2005 s. 1757

Rt. 2006 s. 927

HR-2007-1981-U

Rt. 2010 s. 224

Rt. 2010 s. 410

Rt. 2010 s. 584

Rt. 2011 s. 780

Rt. 2011 s. 979

HR-2016-2017-A

HR-2017-2442-U

HR-2017-971-A

HR-2019-1948-U

HR-2020-1257-U

Underrettene

TBERG-2015-184467

TOSLO-2001-4192

TOSLO-2019-91138

TOSLO-2019-23212

LB-2019-74504

Disiplinærorganene

ADA-1999-D16

ADA-2001-D98

ADA-2008-D37

ADA-2012-D41

ADA-2017-D35

ADA-2019-D28

ADA-2019-D44

ADA-2019-D142

Litteratur

Juridisk litteratur

- Andersen (2019) Andersen, Mads Bryde, «*Geir Woxholth: God advokatskikk*», *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2019/2, s. 196-201.
- Bøhn (2013) Bøhn, Anders, *Domstolloven (lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene) kommentarutgave*, 2. utgave, Universitetsforlaget 2013.
- Den norske Advokatforening (2020) Den norske Advokatforening, *Kilder i advokatretten Håndbok for advokater 2020/21*, 5. utgave, Den norske Advokatforening 2020.
- Eckhoff (2001) Eckhoff, Torstein; og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave, Universitetsforlaget 2001.
- Giertsen (2014) Giertsen, Johan, *Avtaler*, 3. utgave, Universitetsforlaget 2014.
- Moljord (2011) Moljord, Kåre I., «*Om domstolene, regler for god advokatskikk og prøving av advokatsalær*», *Tidsskrift for forretningsjus* 2011/1, s. 1-15.
- RGA med kommentarer Regler for god advokatskikk med kommentarer, <https://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/god-advokatskikk/kommentarutgaven/> (sist sjekket 14.12.2020).

- Schei mfl. (2013) Schei, Tore; Arnfinn Bårdsen; Dag Bugge Nordén; Christian Reusch; og Toril M. Øie, *Twisteloven (lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister) kommentarutgave*, bind I, 2. utgave, Universitetsforlaget 2013.
- Skoghøy (2017) Skoghøy, Jens Edvin Andreassen, *Twisteløsning*, 3. utgave, Universitetsforlaget 2017.
- Skoghøy (2018) Skoghøy, Jens Edvin Andreassen, *Rett og rettsanvendelse*, Universitetsforlaget 2018.
- Woxholth (2017) Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 10. utgave, 1. opplag, Gyldendal Norsk Forlag 2017.
- Woxholth (2018) Woxholth, Geir, *God advokatskikk*, 1. utgave, 1. opplag, Gyldendal Norsk Forlag 2018.

Nettdokumenter

- Advokatforeningens disiplinærutvalg (2019) Advokatforeningen, «*Advokatforeningens disiplinærutvalg*», 15.10.2019
<https://www.advokatforeningen.no/om/org/organer/advokatforeningens-disiplinarutvalg/> (sist sjekket 14.12.2020).
- Advokatforeningens salærveiledning (2019) Advokatforeningens salærveiledning, revidert utgave vedtatt 28.03.2008, ajourført 06.12.2019
<https://www.advokatforeningen.no/radgivning/advokatregnskapet/salarveiledningen> (sist sjekket 14.12.2020).
- Advokatforeningens vedtekter (2020) Advokatforeningens vedtekter, sist endret 28.05.2020
<https://www.advokatforeningen.no/om/org/vedtekter> (sist sjekket 14.12.2020).
- Advokatforeningens årsrapport (2019) Advokatforeningens årsrapport 2019
<https://www.advokatforeningen.no/arsrapport->

[2019/dette-er-advokatforeningen/](#) (sist sjekket 14.12.2020).

Behandlingsregler for
Advokatforeningens
disiplinærutvalg (2020)

Regler for Advokatforeningens regionale
disiplinærutvalgs organisasjon og virksomhet –
herunder behandlingsregler for disiplinærsaker og
salærsaker. Vedtatt av hovedstyret 29. mai 2020.
<https://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/for-innklaget-advokat2/nye-behandlingsregler-for-advokatforeningens-disiplinarutvalg/> (sist sjekket 14.12.2020).

CCBE Code of Conduct

The Council of Bars and Law Societies of Europe –
Code of Conduct
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEON_CoC.pdf (sist sjekket 14.12.2020).

Disiplinærnemnden klager (2019)

Antall klager 2019 (.xlsx)
<https://www.advokatforeningen.no/contentassets/4db0504c835b457e88dd3be368f3f7ba/disiplinarnemnden-2019.xlsx> (sist sjekket 14.12.2020).

Disiplinærutvalget klager (2019)

Antall klager 2019 (.pdf)
<https://www.advokatforeningen.no/contentassets/4db0504c835b457e88dd3be368f3f7ba/disiplinarutvalget-2019.pdf> (sist sjekket 14.12.2020).

Avisartikler

«Hvor store advokatsalærer anses
som nødvendige sakskostnader?»
advokatbladet.no (2020)

Eid, Stephan Didrich, «*Hvor store advokatsalærer anses som nødvendige sakskostnader?*», 13. oktober 2020, [artikkel] <https://www.advokatbladet.no/hvor-store-advokatsalaerer-anses-som-nodvendige-sakskostnader/154664> (sist sjekket 14.12.2020).

«Høyesterett kuttet Per Danielsens Kolsrud, Kjetil, «*Høyesterett kuttet Per Danielsens* salær med 85 prosent» Rett24.no *salær med 85 prosent*», 23. juni 2020, [artikkel] (2020) <https://rett24.no/articles/hoyesterett-kuttet-per-danielsens-salaer-med-85-prosent> (sist sjekket 14.12.2020).

Personlig meddelelse

Musæus (2020)

Musæus, Anette Bleikelia, Fagdirektør for Advokat- og rettshjelpsteamet i Justis- og beredskapsdepartementets Sivilavdeling, personlig meddelelse over epost etter spørsmål om hvor i lovgivningsprosessen NOU 2015:3 står per dags dato, 25. november 2020. [Gjengitt med samtykke]

